

DENİZ SEVİYELERİNİN YÜKSELMESİ VE ESAS HATLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: YENİ BİR TÜRK- YUNAN UYUŞMAZLIĞINA DOĞRU MU?

*Rising Sea Levels and Its Effects on Baselines: Towards a new
Turkish–Greek Conflict?*

Doç. Dr. Uğur BAYILLIOĞLU*

*Kaptan Nemo: "... dengeler değiştiğinde ortaya çıkan sonuçların önüne geçemeyiz. Beşeri kanunlara meydan okuyabiliriz, fakat doğa kanunlarına direnemeyiz."*¹

ÖZET

İklim değişikliği bir gerçektir ve bir kısım etkilerini hâlihazırda göstermektedir. İleride etkilerinin daha fazla ve yoğun şekilde tecelli edeceği, bilimsel verilerle ortaya koyulmaktadır. Bu etkiler, insanlığın yaşam biçimi ve kültürü üzerinde derin izler bırakacaktır. Kültürün bir unsuru olan hukukun da böyle bir etkiden muaf olacağı düşünülemez. Küresel ısınmanın neden olduğu deniz seviyesi yükselmesinin uluslararası hukuk açısından doğuracağı sonuçlar, kendini, özellikle

* Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı Öğretim Üyesi,
E-posta: ugurbayil@cankaya.edu.tr.
ORCID ID: 0000-0002-8601-7908.

Makale Geliş Tarihi: 07.01.2022
Makale Kabul Tarihi: 08.03.2022

¹ Jules Verne, **Denizler Altında Yirmi Bin Fersah**, Berna Günen, (çev.), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019, s. 434.

esas hatlar ve deniz alanlarının dış sınırları konusunda hissettirecektir. Nitekim uluslararası toplumda, bu konuda çalışmalar yürütülmektedir. Yine belli bazı devlet uygulamaları ve mevcut kuralların yorumuyla bu fenomene cevap verme yönünde çabalar bulunmaktadır. Dolayısıyla hâlihazırda bu konuda bir kural oluşum aşamasındadır. Yunanistan-GKRY ikilisinin konuya karşı çekingen tutumu dikkat çekicidir ve temel endişeleri mevcut deniz hukuku kurallarında yapılacak değişikliklerdir. Daha ziyade küçük ada devletleri bağlamında meseleye yaklaşan Türkiye'nin tutumu ise henüz, netleşmemiştir. Türkiye bu konuda hukuki bir strateji geliştirmeli; tutum ve davranışlarında dikkatli olmalıdır. Zira bu fenomenin, Türk-Yunan uyuşmazlıklarına yönelik, özellikle adalar bağlamında önemli etkileri olacaktır. Şüphesiz bu, doğrudan bugünün değil geleceğin bir sorunudur. Fakat bugünden, en azından teorik düzlemde konuyla ilgilenmek veya hiç olmazsa böyle bir tartışma olduğunu bilmek, hazırlanmak açısından gereklidir.

Anahtar Kelimeler: Deniz seviyesi yükselmesi, esas hatlar, deniz alanlarının dış sınırları, Türk-Yunan uyuşmazlıkları, adaların statüsü.

ABSTRACT

Climate change is a reality and some of its effects have already been seen. It is demonstrated by scientific data that its effects will be manifested more and more intensely in the future. These changes in the climate will deeply affect the way of life and culture of humanity. It is unthinkable that law, which is an element of culture, will be immune from such an effect. The consequences of rising sea level, caused by global warming in terms of international law will make itself felt especially on the baselines and outer limits of maritime areas. Thus, international community do carry out studies on the issue. There are also efforts to respond to this phenomenon with certain state practices and interpretation of existing rules. Therefore, a rule on this issue is currently in the process of formation. The timid attitude of the Greece-Greek Cypriot Administration towards the issue is

remarkable and their main concern is the change to be made in the existing maritime law rules. The attitude of Turkey, which approaches the issue more in the context of small island states, has not yet been clarified. Turkey should develop a legal strategy in this regard and be careful in its attitudes and behaviors. Because this phenomenon will have important effects on Turkish-Greek conflicts, especially in the context of the islands. Undoubtedly, this is a question of the future, not directly of today. But from today, it is necessary to deal with the subject at least on a theoretical level, or to know that there is such a discussion, in terms of preparation.

Key Words: Rising sea level, baselines, outer limits of the maritime areas, Turkish-Greek conflicts, status of islands.

GİRİŞ

Küresel ısınma, iklimi değiştirmektedir. İklim değişikliği, karbon-dioksit, metan ve diazot monoksit olarak nitelenen sera gazları kaynaklı olup, söz konusu gazların dünyayı sarması neticesi ısı dışarı kaçmamakta ve böylece iklim değişmektedir.² Sera gazlarının neden olduğu küresel ısınmanın bir sonucu da deniz seviyelerinin yükselmesidir. Zira kriyosfer olarak adlandırılan deniz buzları ve buzullarını da kapsayan kar ve buz çökeltilerinde, özellikle Arktik, Grönland ve Antarktika buzullarında erimeler gerçekleşmektedir.³ Yine 19. yüzyıldan itibaren devam eden okyanus ısınmasının, sularda yarattığı genleşmeyle bir önceki yüzyılda deniz seviyeleri yükselmesinde etkili olduğu belirtilmiş ve bu bağlamda okyanus asitlenmesinin arttığı ve üst katmanlarda oksijen kaybı yaşandığı vurgulanmıştır.⁴

Deniz seviyelerinin ne kadar yükselebileceği konusunda çeşitli bilimsel tahminler bulunmaktadır. Bu konudaki en güncel ve kapsamlı

² M. Levent Kurnaz, "Küresel İklim Krizi", **Bilim ve Teknik**, Kasım, 2021, Sayı: 648, s. 15.

³ Fatma Nur Akın, "Küresel İklim Değişikliği Hakkında En Çok Merak Edilenler", **Bilim ve Teknik**, Kasım, 2021, Sayı: 648, s. 31. Ayrıca bkz: Kurnaz, s. 20.

⁴ Akın, s. 30.

çalışmalardan biri, Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun (UHK) kurduğu Çalışma Grubu'nun ilk raporunda yer almaktadır.⁵ Raporda, yapılan bilimsel değerlendirme ve hesaplamalarla 2100 yılına kadar ortalama olarak deniz seviyesindeki yükselmenin farklı senaryolara göre 26–98 cm ile 0.61–1.10 metre arasında gerçekleşmesi yönünde tahminler aktarılmıştır.⁶ 680 milyon insanın alçak sahil bölgelerinde, dünya nüfusunun yüzde 28'inin sahillerde, bunlardan yüzde 11'inin 10 metreden daha alçak sahil şeritlerinde ve 65 milyon insanın da gelişmekte olan küçük ada devletlerinde yaşadığı düşünüldüğünde,⁷ deniz seviyesi yükselmesinin, çok ciddi insani ve siyasi soruna yol açacağı görülecektir. Muhtemelen mevcut uluslararası hukuk kuralları bu sorunlara karşı çare üretmekte zorlanacaktır.

İklim değişikliğine bağlı deniz seviyesi yükselmesinin, uluslararası hukuk açısından doğuracağı sorunlardan, bu hukuk dalının önemli bir kolu olan deniz hukuku da nasibini alacaktır. Zira esas hatlar ve deniz alanları üzerindeki hak sahipliği ile bu alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin konular, deniz seviyesi yükselmesinden etkilenecektir. Çalışmada deniz seviyelerinin yükselmesi nedeniyle esas hatların dolaşması/sabitlenmesi meselesi odak alınmış; bu bağlamda, hem deniz alanlarının dış sınırı, yani genişlik, hem de sınırlandırma üzerindeki muhtemel hukuki etkiler üzerinde durulmuştur. Yine Türkiye, Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Kesimi'nin (GKRY) başlangıç tutumları incelenmiş; yaklaşım ve endişeleri ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Buna paralel olarak Ege ve Doğu Akdeniz'e ilişkin Türk–Yunan uyumsuzlukları anlamında, adaların Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Söz-

⁵ Rapor metni için bkz: Sea-level rise in relation to international law: First issues paper by Bogdan Aurescu and Nilüfer Oral, Co-Chairs of the Study Group on sea-level rise in relation to international law International Law Commission Seventy-second session Geneva, 27 April–5 June and 6 July–7 August 2020, A/CN.4/740, 28 February 2020, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N20/053/91/PDF/N2005391.pdf?OpenElement>, (Erişim tarihi: 5.10.2021).

⁶ Ibid., para. 29–30.

⁷ Ibid., para. 30.

leşmesi'nin (BMDHS)⁸ 121. maddesi çerçevesindeki statüleri hakkında gündeme gelebilecek sorunlara özellikle dikkat çekilmiştir.

I) TARTIŞMANIN ODAK NOKTASI: SEYYAR ESAS HAT-SABİTLENMİŞ ESAS HAT İKİLEMİ

A) Uluslararası Hukuk Derneği'nin Önerisi ve Mevcut Hukuktaki Durum

İklim değişikliğinin deniz hukukuna yönelik en derin etkisi, söz konusu hukuk dalının temel bir müessesesi olan esas hatların durumuna yönelik olacaktır. Zira deniz alanlarının başlangıç noktasını esas hatlar oluşturur.⁹ Dolayısıyla deniz seviyesindeki yükselme, esas hatları ve buna bağlı olarak deniz alanlarının iç sınırını karaya doğru çekecektir. Aynı zamanda esas nokta olarak kullanılan adaların da su altında kalmasına neden olabilecektir. Bu da doğal olarak deniz alanlarının dış sınırlarının karaya doğru kayması anlamına gelecektir. Bu ihtimalde esas hat seyyar hale gelecek ve seviye değişimine göre deniz alanlarının iç ve dış sınırları da değişecektir.¹⁰

Bu konuda, Uluslararası Hukuk Derneği (UHD) tarafından kurulan ve deniz seviyesi yükselmesini inceleyen komitenin, 2018'deki Sydney Konferansı'nda sunduğu rapor önem arz etmektedir.¹¹ Komite

⁸ Çalışma boyunca BMDHS'ye yapılan atıflarda şu çeviri esas alınmıştır: M. Aydoğan Özman (çev.), **Birleşmiş Milletler Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi**, İstanbul Deniz Ticaret Odası, İstanbul, 1984.

⁹ Esas hatlar için genel olarak bkz: Uğur Bayıllıoğlu, **Uluslararası Hukuk Açısından Ege Karasuları Sınırlandırması**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2011, s. 1-7 ve eşlik eden dipnotlar.

¹⁰ Bu ihtimaller ve seyyar esas hat uygulaması için genel olarak bkz: Sarra Sefrioui: "Adapting to Sea Level Rise: A Law of the Sea Perspective", Gemma Andreone (ed.), **The Future of the Law of the Sea, Bridging Gaps Between National, Individual and Common Interests**, Springer Open, 2017, s. 10 vd.

¹¹ Rapor metni için bkz: International Law Association, Sydney Conference (2018), International Law and Sea Level Rise, https://www.ila-hq.org/images/ILA/DraftReports/DraftReport_SeaLevelRise.pdf, (Erişim tarihi: 19.11.2021).

UHD konuyu 2008'den beri gündeminde tutmaktadır ve söz konusu raporda atfı yapıldığı gibi 2012'de bir başka komitesi aracılığıyla rapor hazırlamıştır. UHD'nin önceki faaliyetleri için bkz: A/CN.4/740, para. 35-36; Nilüfer Oral, "International Law as an Adaptation Measure to Sea-Level Rise and Its Impacts on Islands and

raporda, bir deniz alanının BMDHS'ye göre belirlenen esas hatları ve dış sınırlarının, deniz seviyesi değişikliğinin sahil şeridinin coğrafi gerçekliğini etkilemesi durumunda bile yeniden hesaplanması gerekmediği yönünde tavsiyede bulunulmuştur.¹² Aynı yorum, mahkeme kararlarıyla sınırlandırılan deniz alanları için de geçerli kılınmıştır.¹³

Komite, *de lege ferende* olarak, biri mevcut esas hatların diğer ise mevcut dış sınırların muhafazasını öngören iki yaklaşım önermiştir.¹⁴ Buna aşağıda bazı uygulamalarına değineceğimiz gibi sabitleme veya dondurma denmektedir. Müzakerelerinin, henüz iklim değişikliğinin gündemde olmadığı bir dönemde yapılmış olması nedeniyle BMDHS'de bu konuda bir düzenleme yoktur.¹⁵ Zira 1970'ler itibarıyla sahil şeritlerinde önemli bir küresel gerileme olabileceğinin öngörülemediği vurgulanmıştır.¹⁶ Sabitleme veya dondurma yaklaşımı, 1990'lardan itibaren doktrin tarafından ileri sürülmektedir.¹⁷ Peki, BMDHS'de bu konuda ne gibi düzenlemeler bulunmaktadır?

Caron, esas hat sabitlemesinin BMDHS'de sadece 7/2. madde çerçevesinde dotalara; dış sınır dondurmasının da BMDHS'nin 76/9. maddesi çerçevesinde kıta sahanlığına hasredildiğini vurgulamıştır. Yazara göre, BMDHS'de sadece 7/2. madde dışındaki durumlarda, münhasır ekonomik bölgenin, bitişik bölgenin ve karasularının dış sınırları, başlangıç noktasını oluşturan esas hatlar ile hareket edecekleri için seyyar bir nitelik arz etmektedir.¹⁸

BMDHS'nin, 7/2. maddesine göre:

Offshore Features", Special Issue: Climate Change and the LOSC" **International Journal of Marine and Coastal Law**, Vol: 34, 2019, s. 426-428.

¹² Sydney Conference (2018), s. 19,

¹³ Ibid., s. 24-25. Ayrıca konferansta, komitenin bu tespitleri onaylanmıştır. Bkz: A/CN.4/740, para. 36 (119 no'lu dipnot) ve 113.

¹⁴ Sydney Conference (2018), s. 12.

¹⁵ Sefrioui, s. 17; Oral, s. 426.

¹⁶ David D. Caron, "When Law Makes Climate Changes Worst: Rethinking the Law of Baselines in Light of a Rising Sea Level", **Ecology Law Quarterly**, Vol: 17, 1990, s. , 635-636.

¹⁷ Sefrioui, s. 17.

¹⁸ Caron, s. 634-635. Aynı yönde, Sefrioui, s. 16-17.

“Bir deltanın mevcudiyeti ve diğer doğal özellikler sebebiyle sahilin son derece değişken olduğu bölgelerde, uygun noktalar en düşük cezir çizgisi boyunca seçilebilir; en düşük cezir çizgisinin daha sonra yükselmesi halinde dahi, bu düz esas hatlar, işbu Sözleşmeye uygun olarak sahildar devlet tarafından değiştirilmedikçe yürürlükte kalacaktır.”

Demek ki bu nevi bir sahilde, bir defa uygun noktalar düz esas hatla birleştirildikten sonra, en düşük cezir hattı sonradan yükselse dahi, değiştirilmeyebilecektir. Böylece, esas hattın sabitlenmesi yönünde sahildar devlete açık bir hak verilmiştir.¹⁹

BMDHS'nin, 76/9. maddesi ise şu düzenlemeyi getirmiştir: “Sahildar devlet, kıta sahanlığının dış sınırını kalıcı bir şekilde belirten haritaları ve jeodezik veriler de dahil olmak üzere, ilgili bilgileri, Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreterine tevdi edecektir...”

Düzenleme, kıta sahanlığı için dış sınırın dondurulması yönünde bir hak verildiği intibayı uyandırmaktadır ki burada, ekonomik nedenlerin göz önünde tutulduğu söylenebilir.²⁰ Caron'un belirtilen tespitine atıf yapan UHK Çalışma Grubu Raporu'na göre bu düzenleme, kıta sahanlığının dış sınırlarını tanımlayan teknik veri ve bilgilerin tevdiinden sonra, bu tanımın kalıcı olduğu ve başka bir tanımla değiştirilemeyeceği anlamına gelir. UHK Çalışma Grubu bu kapsamda, BMDHS'de karasuları, takımadada suları ve münhasır ekonomik bölge ile ilgili olarak da esas hatların ve sınırların harita veya coğrafi koordinatlarının listeleriyle beyanına imkân veren mevcut düzenlemelerin, söz konusu deniz alanlarının sınırlarının kalıcılığını sağlamadığını ayrıca ve açıkça vurgulamıştır.²¹

¹⁹ Özman bu düzenlemeyi, deltalar yanında, doğal şartlar nedeniyle sahilin değişken olduğu yörelerdeki durum olarak incelemiş ve deniz seviyesi yükselmeleri için aşırı ve sık yağan muson yağmurları örneğini vermiştir. Bkz: Aydoğan Özman, **Deniz Hukuku I: Kaynaklar, Kişiler, Nesnelere, Ulusal Deniz Alanları**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2006, s. 238-239.

²⁰ Nitekim Caron'a göre Bernard H. Oxman, "kalıcı" kelimesinin metne ithalini, kıta sahanlığına yapılan yatırımlar nedeniyle bilinçli bir tercihe bağlamıştır. Caron, 1990, s. 635.

²¹ A/CN.4/740, para. 72.

Görüldüğü gibi BMDHS'de tüm deniz alanları için esas hatların sabitlemesi veya dış sınırların dondurulması konusunda genel bir dayanak bulunmamaktadır.

B) Uluslararası Yargı ve Hakemlik Kararlarında Meselenin Ele Alınış Tarzı

1) Esas Hattı Denizden Başlatan ve Sabitleyen Kararlar

Uluslararası mahkemelerin bazı kararlarındaki tespit ve uygulamalar, doktrin tarafından esas hat sabitlemesi için örnek olarak dile getirilmiştir.²² Bunlardan ilki, Uluslararası Adalet Divanı'nın (UAD) Nikaragua–Honduras kararıdır. UAD, taraflar arasındaki kara hududunun bitiş, deniz sınırının başlangıç noktasını oluşturan Coco Nehri'nin jeomorfolojisine ilişkin yaptığı inceleme neticesinde, aktif bir morfo-dinamizm gösteren nehrin, tortusunun biriktiği ağız kısmında, adalar ve sığıklar oluştuğunu belirtmiş ve nehrin ağzının sürekli şekil değiştirdiğini vurgulamıştır.²³ Söz konusu değişen koşullar nedeniyle UAD, Coco Nehri'nin ağzındaki adalar üzerindeki egemenlik yetkisi konusunda herhangi bir tespitte bulunmamıştır.²⁴ Deniz alanlarının sınırlandırmasında ise mesele, deniz sınırının başlangıç noktası üzerinde odaklanmıştır. Divan, Honduras'ın tevdi ettiği listede yer alan ve Karma Komisyonun 1962'de Coco Nehri'nin talvegi olarak belirlediği koordinatlardaki bir noktanın, artık nehrin ağzında bulunmaması nedeniyle esas nokta olarak kullanılmayacağını belirtmiştir.²⁵ Divan, sabit esas noktaların belirlenmesindeki bu zorluğun, Coco Nehri'nin ağzında oluşan adacıklar üzerindeki egemenlik ve Atlantik sahilinde sınır çizilmesine ilişkin 1906 Tahkim Kararı'nın yorumlanması ve uygulanması açısından da devam ettiğini vurgulamıştır.²⁶ Dolayısıyla Divan, bu şartlarda, sınırlandırma için esas noktaların tespit edilme-

²² Mesela bkz: Sefrioui, s. 17; A/CN.4/740, para. 104, 228 no'lu dipnot.

²³ Territorial and Maritime Dispute between Nicaragua and Honduras in the Caribbean Sea (Nicaragua v. Honduras), Judgment, I.C.J. Reports 2007, para. 31–32.

²⁴ Ibid., para. 145.

²⁵ Ibid., para. 278.

²⁶ Ibid., para. 279.

sinin mümkün olmadığını belirtmiştir.²⁷ Netice olarak Divan, Karma Komisyonun belirlediği noktadan itibaren, 3 millik mesafede, karasuları sınırını başlatmıştır. Bu uygulamaya dayanak olarak, kara hududunun bitiş noktasının belirsiz olduğu durumlarda, sınırlandırmanın denizde belirli bir mesafede başlamasına yönelik emsaller bulunduğunu belirtip, Gine-Gine Bissau tahkimini referans vermiştir.²⁸

Söz konusu uyuşmazlığın ilgili bölümü şu şekilde tasvir edilebilir: Fransa ile Portekiz arasındaki 12 Mayıs 1886 tarihli Antlaşma'nın I. maddesinde, Cajet Nehri'nin talvegi, sınır olarak öngörülmüştür.²⁹ Hakemlik Mahkemesi, söz konusu Antlaşma'nın deniz sınırı çizmediği tespitini yapmakla beraber,³⁰ deniz alanları sınırlandırması için Antlaşma'nın güney yönünde çizdiği sınırı esas almanın hakkaniyete uygun olacağını belirtmiştir.³¹ Böylece Hakemlik Mahkemesi yine Cajet Nehri'nin talvegini esas alma yönünde bir tutum belirlemiştir. Fakat Hakemlik Mahkemesi Cajet Nehri'nin talveginin, yıllar içinde değişime maruz kalabilme ihtimalini gözeterek; talvegi oluşturan hattın, 15°06'30" batı boylamı ile kesiştiği noktadan itibaren deniz alanları sınırlandırma hattını başlatmıştır.³² Böylece bir taraftan deniz sınırının başlangıç noktası, kara hududunun bittiği yer değil, buraya belirli bir uzaklıktaki bir deniz alanı olmuş; diğer taraftan söz konusu başlangıç noktası sabitlemiştir.

Şu halde Gine-Gine Bissau tahkiminde esas hattın sabitlemesi, değişime ayak uydurma çabasının bir ürünüken; Nikaragua-Honduras davasında, sınırlandırma için sabit esas noktaların tespit edilememesinden kaynaklanmıştır. Yine de her iki uygulama aynı sonuca çıkmış; deniz sınırı karadan değil denizden başlatılmış ve üstelik denizde sabitlemiştir.

²⁷ Ibid., para. 280.

²⁸ Ibid., para. 311.

²⁹ Bkz: "Arbitration Tribunal for the Delimitation of the Maritime Boundary between Guinea and Guinea-Bissau Award of 14 February 1985", **International Legal Materials**, Vol: 25, No: 2, 1986, para. 45.

³⁰ Ibid., para. 86.

³¹ Ibid., para. 111 (a).

³² Ibid., para. 129.

2) Sahilin Mevcut Coğrafi Yapısına Göre Esas Hattı Sabitleyen Kararlar:

Bu konuda, Romanya–Ukrayna kararında, UAD'nin yaptığı tespitler önem arz etmektedir. UAD, sınırlandırmanın ilk aşamasının geometrik yapısının, sahil coğrafyasının sınırlandırma esnasındaki fiziki bir gerçeklik olarak tanımladığı noktaların, esas nokta olarak kullanılmasına yol açtığı görüşünü bildirmiştir. UAD'ye göre bu coğrafi gerçeklik, yalnızca jeodinamik ve deniz hareketlerinin ürettiği fiziki unsurlarla beraber diğer maddi faktörleri de kapsamaktadır.³³ Demek ki UAD'ye göre sahilin sınırlandırma esnasındaki fiziki gerçekliğine göre esas noktalar belirlenecektir ve deniz hareketleri de (dolayısıyla seviye yükselmesi de) *inter alia*, söz konusu coğrafi gereklığe neden olan bir etkidir. Hatta UAD'nin, Sulina Seti'nin karaya bakan ucunu geçici ortay hattın başlangıç noktası olarak belirlerken dayandığı gerekçeler, sabit bir nokta arz etmesi ve bu noktada arazinin, doğal deniz kuvvetleri kaynaklı sahil şeridindeki değişikliklerden korunmasıdır.³⁴ Görüldüğü gibi UAD, *inter alia*, sahil şeridindeki değişikliklerden etkilenmemeyi, esas nokta seçmek için bir neden saymıştır. Bu tespitler UAD'nin geçici eşit uzaklık çizgisi, hakça bir sonuca ulaşmak için geçici eşit uzaklık çizgisinin ayarlanması veya düzeltilmesini gerektiren ilgili şartlar bulunup bulunmadığını tespit ve orantılılık testinden oluşan üç aşama yaklaşımının³⁵ ilk aşamasına ilişkindir. Sonraki aşamalarda da bunlardan kaynaklı bir değişiklik yapılmamıştır.

Hakemlik Mahkemesi, Bangladeş–Hindistan tahkiminde ise daha katı bir tutumla, ikinci aşama açısından, iklim değişikliğinden kaynaklananlar da dâhil olmak üzere sahil hattında gelecekte gerçekleşecek değişikliklerin, geçici eşit uzaklık çizgisinin ayarlanmasında dikkate alınamayacağını vurgulamıştır.³⁶ Hakemlik Mahkemesi öncelikle Rai-

³³ Maritime Delimitation in the Black Sea (Romania v. Ukraine), Judgment, ICJ Reports, 2009, para. 131.

³⁴ Ibid., para. 139–140.

³⁵ Bkz: Ibid., para. 115–122.

³⁶ In the Matter of the Bay of Bengal Maritime Boundary Arbitration – between – The People's Republic of Bangladesh – and – The Republic of India, Award, 7 July

mangal ve Haribhanga halici sahilinin değişkenliğini ve Bangladeş'in ilgili sahilinin istikrarsızlığını tespit etmiş; sahillerin arz ettiği bu özelliği, münhasır ekonomik bölge ve kıta sahanlığının sınırlandırılmasında geçici eşit uzaklık çizgisinin ayarlanmasını haklı kılacak bir ilgili şart olarak değerlendirmemiştir. Hakemlik Mahkemesi, bu tespitiyle UAD'nin yukarıda aktardığımız kararındaki tespitiyle ters düşmediğini, zira o kararda, sahilin değişkenliğinin, yalnızca esas noktaların oluşturulmasının mümkün olup olmadığına göre değerlendirildiğini belirtmiştir. Sınırlandırmada sadece mevcut jeofizik koşulların önemli olduğunu vurgulayan Hakemlik Mahkemesi, iklim değişikliğinin deniz ortamı üzerindeki etkisine ilişkin doğal evrimin, özellikle devletlerin sahil cepheleri açısından belirsizlik ve öngörülemezliğine dikkat çekmiştir.³⁷

Hakemlik Mahkemesi'nin sınırlandırmada üçüncü aşamaya ilişkin bu tespitinden, şu sonuçları çıkarmak mümkündür. İlk olarak UAD'nin Nikaragua-Honduras kararından farkı, söz konusu kararda deniz sınırını başlatmak için esas nokta arayışı mevcutken, sahilin değişken ve istikrarsız yapısının, geçici eşit uzaklık çizgisinin değiştirilmesi için bir neden teşkil etmediğinin vurgulanmasıdır. Dolayısıyla geçici eşit uzaklık çizgisi, mevcut sahil şeridinde ve coğrafi duruma dayanarak tayin edilmiştir.³⁸ Böylece gelecekte suların yükselmesi halinde, kararla ortaya konulan ve karar zamanındaki coğrafi gerçekliği yansıtan sınırlandırma hattı değişmeyecektir.

Hakemlik Mahkemesi'nin diğer bazı tespitleri, bu yorumu haklı çıkarmaktadır. Şöyle ki:

Hakemlik Mahkemesi, görevinin, 1947'deki coğrafi özellikleri ve sahil şeridini belirlemek değil; karasularını, münhasır ekonomik bölgeyi ve kıta sahanlığını *de novo* sınırlandırmak olduğunu vurgulamış-

2014, pcacases.com/web/sendAttach/383, para. 399, (Erişim tarihi: 23.11.2021).

³⁷ Ibid., para. 399.

³⁸ Zira Hakemlik Mahkemesi'nin belirttiği gibi her ne kadar bunun tercih edilebilirliği konusunda farklılıkları olsa da her iki taraf da uygun esas noktaların seçilmesinin mümkün olduğu görüşündedir. Ibid., para. 220.

tır. Bunun sonucunda da Mahkeme, sınırlandırma zamanındaki, yani hükmün verildiği tarihteki esas noktaları belirlemesi gerektiğini ifade etmiştir.³⁹ Bangladeş, bu noktada, Bengal Körfezi açısından, iklim değişikliği ve deniz seviyesinin yükselmesi kaynaklı sahil şeridindeki istikrarsızlığı vurgulamış ve gerek kendisi gerek Hindistan tarafından seçilen esas noktaların zaman içinde sular altında kalma ihtimalini ileri sürmüştür.⁴⁰ Fakat Hakemlik Mahkemesi'ne göre bu argüman konuyla ilgisizdir. Zira mesele, tarafların sahillerinin ne zaman iklim değişikliğinden etkilenip etkilenmeyeceği değil, sahil şeridinde yer alan ve sahilin genel yönünü yansıtan esas noktaların seçiminin, mevcut durumda ve hâlihazırda mümkün olup olmadığıdır.⁴¹

UHK Çalışma Grubu Raporu'nda bu tespitin, sınırlandırma uyumsuzluğuna ilişkin bir kararda dikkate alınabilecek olanın, sınırlandırmanın mahkeme tarafından gerçekleştirildiği esnada sahadaki gerçek olduğu, yani, deniz seviyesinin yükselmesinin sahili etkiledikten sonraki gerçek durum olduğu, yoksa deniz seviyesinin yükselmesinden önceki sahil gerçekliğine dayanan iddialar olmadığı anlamına gelebileceği vurgulanmıştır.⁴²

Nitekim Hakemlik Mahkemesi, Romanya-Ukrayna kararına atıf yapmak suretiyle sınırlandırma esnasındaki fiziki gerçeklikle iştigal ettiğini ve bu bağlamda sahil şeridinin gelecekteki değişkenliği sorununu ele almasına gerek olmadığını belirtmiştir.⁴³

Şu halde Hakemlik Mahkemesi'ne göre sınırlandırmada, karar tarihindeki deniz seviyesi esas alınacaktır. Deniz seviyesi daha sonra yükselse bile kararla çizilen sınırlandırma hattı değişmeyecektir. Mesela 2027 yılında deniz seviyesi yükselirse, yine kararda öngörülen sınırlandırma hattı geçerli olacaktır. Fakat mesela Hakemlik Mahkemesi sınırlandırmayı 2027'de bir kez daha yaparsa, bu defa da o es-

³⁹ Ibid., para. 212.

⁴⁰ Ibid., para. 213.

⁴¹ Ibid., para. 214. Hakemlik Mahkemesi bu tespitin ardından, yukarıda değinilen Romanya-Ukrayna kararına atıf yapmıştır. Ibid., para. 214.

⁴² A/CN.4/740, para. 140.

⁴³ Bangladesh-India, para. 215.

nadaki deniz seviyesini esas alacaktır. Demek ki Hakemlik Mahkemesi, sabit bir esas hat sisteminin gerekliliğini ortaya koymuş ve bu gerekliliği sınırların istikrarı ile gerekçelendirmiştir.⁴⁴

Gerçekten de Hakemlik Mahkemesi, devletler arasında uzun vadede barışçıl bir ilişki sağlamak için kara sınırları gibi deniz sınırlarının da istikrarlı ve kesin olması gerektiğini belirtmiş ve UAD'nin Preah Vihear Tapınağı kararına atıf yapmıştır.⁴⁵ Söz konusu kararda UAD, iki devlet aralarında bir sınır oluşturduğunda, asli hedeflerden birinin istikrar ve kesinlik elde etmek olduğunu belirtmiştir.⁴⁶ Hakemlik Mahkemesi aynı değerlendirmenin deniz sınırlarına da uygulanacağını vurgulamıştır.⁴⁷ Her ne kadar Hakemlik Mahkemesi atıf yapmasa da doktrinde ve UHK Çalışma Grubu Raporu'nda atıf yapıldığı gibi⁴⁸ Ege Kıta Sahanlığı kararında UAD, deniz sınırları ile kara sınırlarını aynı amaca bağlamıştır. UAD, uyuşmazlığın, tarafların kıta sahanlığı alanlarının belirlenmesine ilişkin olduğunu, bu nedenle, iki komşu devletin egemenlik yetkilerinin bulunduğu yerde kesin çizgiler çizmek suretiyle sınır oluşturmak gerektiğini belirtmiş ve ister kara sınırı ister kıta sahanlığı sınırı olsun, bunların kaçınılmaz olarak aynı istikrar ve süreklilik unsurunu içermesi gerektiğinin altını çizmiştir.⁴⁹

Görüldüğü gibi kara sınırları gibi deniz sınırları için de istikrarın gerekli olduğu tespitini yapan Hakemlik Mahkemesi, açıkça, iklim değişikliğinin veya olası etkilerinin, antlaşmalarla ve uluslararası yargı yoluyla oluşturulan deniz sınırlarına halel getirmeyeceğini vurgulamıştır.⁵⁰

Hakemlik Mahkemesi istikrarlı ve kesin sınırın önemine bir diğer gerekçe olarak da kıta sahanlığı kaynaklarının araştırılması ve işletilmesi ile yatırım meselesini vermiştir. Hakemlik Mahkemesi'ne göre

⁴⁴ A/CN.4/740, para. 204.

⁴⁵ Bangladesh-India, para. 216.

⁴⁶ "Case concerning the Temple of Preah Vihear (Cambodia v. Thailand), Merits, Judgment of 15 June 1962: I.C.J. Reports 1962, s. 34.

⁴⁷ Bangladesh-India, para. 216.

⁴⁸ Sefrioui, s. 18; A/CN.4/740, para. 118

⁴⁹ Aegean Sea Continental Shelf, Judgment, I.C.J. Reports 1978, para. 85.

⁵⁰ Bangladesh-India, para. 217.

sahildar devletlerin egemenlik hakları ve dolayısıyla aralarındaki deniz sınırları, kalkınma ve yatırıma izin verecek şekilde kesin olarak belirlenmelidir; yoksa belirlenen deniz sınırında değişiklik olasılığı, sınırlandırmanın bu özel amacına aykırı olacaktır.⁵¹

Hakemlik Mahkemesi deniz sınırlarında istikrar ve kesinliğin sağlanması açısından teknolojik gelişmelerin önemine değinip, bu konuda yol göstermiştir. Hakemlik Mahkemesi'ne göre geçmişte denizde sınırların belirlenmesi için daimi sahil özelliklerine bel bağlanırken, artık uydu seyrişer sistemleri sayesinde sınırlandırma tarihinde kullanılan gerçek fiziki özelliklere başvurmadan, herhangi bir jeodezik noktanın kolayca bulunabileceğini belirtmiştir.⁵²

Demek ki artık Hakemlik Mahkemesi'ne göre sınır tespiti için (başlangıç ve bitiş noktaları anlamında), sahil özelliklerinin önemi, pratikte arka planda kalmıştır. Hakemlik Mahkemesi'nin bu tespitinde teknolojik açıdan doğruluk payı fazlasıyla mevcuttur. Zira bugün dünya üzerindeki herhangi bir konum, bırakın gelişmiş GPRS cihazlarını, herkesin elindeki telefonlarla bile birkaç metre sapmayla tespit edilebilmektedir. Fakat bu pratik durumun, mevcut hukuk bakımından bir etkisi bulunduğu şüphelidir. Yani sorun, deniz alanlarının başlangıcını, yani esas hatları, karadan koparmanın mümkün olup olmadığıdır ki bu husus aşağıda incelenecektir.

Bu incelemeye geçmeden önce mevcut yargı kararları açısından şu tespiti yaparak meseleyi bağlamakta fayda mevcuttur: İncelenen her iki karar grubunun da odak noktası, esas hatların sabitlenmesidir. İlk grupta bu sabitleme, denizde; ikinci grupta ise sahilin o anki fiziki şartlarına göre karada yapılmıştır. İkisi de coğrafi olayların deniz seviyelerine etkisi neticesinde değişebilir. Mesela denizde sabitlenenler, suların çekilmesiyle kara halini alabilir. Şüphesiz küresel iklim değişikliğinin mevcut gidişatına uygun olmayan bu durum, teorik açıdan yapılan bir tespitten ibarettir. Küresel ısınmanın verilerine uygun olan ve gelecekte gerçekleşmesi kuvvetle muhtemel olan ise deniz

⁵¹ Ibid., para. 218.

⁵² Ibid., para. 219.

seviyelerinin yükselmesidir. Bunun neticesi, karada sabitlenen esas hatlar, su altında kalacaktır. Böylece bugünkü coğrafi sahil şeridinin fiziki özelliklerine göre tespit edilen esas hat, yine sabit niteliği gereği, artık denizde sabitlenmiş olacaktır. Şüphesiz esas hatların sabitlenmesi, deniz alanları sınırlarının istikrarı açısından gereklidir. Peki, mevcut uluslararası hukuk kuralları buna ne diyecektir?

II) SABİTLENMİŞ ESAS HAT ÖNÜNDEKİ HUKUKİ BİR ENGEL: “KARA DENİZE HÜKMEDER” İLKESİ

Esas hat sabitlemesi neticesi ileride esas hattı oluşturan kara parçası su altında kalınca sınırın değişmemesi, mevcut uluslararası hukukta nasıl açıklanabilir? Burada gündeme, “kara denize hükmeder” ilkesi gelmektedir. Nitekim sınırların istikrarına duyulan ihtiyacın, temel hukuki ilkelerle çatışabileceği, bunlardan birinin de söz konusu ilke olduğu ifade edilmiştir.⁵³

UAD, 1969 Kuzey Denizi Kıta Sahanelığı kararında, açıkça karanın denize hükmettiğini ve bir devletin deniz alanları üzerinde kullanabileceği yetkilerin yasal kaynağının kara olduğunu belirtmiştir.⁵⁴ Söz konusu ilkenin, UAD içtihadında, tutarlı bir şekilde tüm deniz alanlarına uygulandığı ve devletin uluslararası hukuka göre denizde sahip olduğu haklarını belirlemek için kara egemenliğinin başlangıç noktası olması gerektiği hususunun şüpheyeye yer bırakmayacak şekilde ortaya konduğu belirtilmiştir.⁵⁵ Hakemlik Mahkemesi, Bangladeş-Hindistan tahkiminde verdiği kararında, deniz alanı sınırlandırmalarında, ilgili sahilin tespiti için ilk olarak “kara denize hükmeder” ilkesinin mantık gereği olduğunu ve dolayısıyla uygulamada, bir devletin sahilinin herhangi bir bölümünün ilgi düzeyinin, o sahil tarafından oluşturulan

⁵³ Vincent P. Cogliati-Bantz, “Sea-level Rise and Coastal States’ Maritime Entitlements: A Cautious Approach”, **The Journal of Territorial and Maritime Studies**, Vol: 7, No: 1 (Winter/Spring 2020), s. 97.

⁵⁴ North Sea Continental Shelf, Judgment, I.C.J. Reports 1969, para. 96.

⁵⁵ Bing Bing Jia, “The Principle of the Domination of the Land over the Sea: A Historical Perspective on the Adaptability of the Law of the Sea to New Challenges”, **German Yearbook of International Law**, Vol: 57, 2014, s. 75. İlkenin gelişim tarihçesi, ilgili UAD kararları ve ayrıntılı değerlendirmeler için bkz: Ibid., s. 63-93.

projeksiyonların tanımlanmasına bağlı olduğunu belirterek ilkeyi ve ilgili sahilin tespitindeki önemini veciz bir şekilde açıklamıştır.⁵⁶ Hal böyle olunca deniz alanlarının başlangıç noktasını teşkil eden esas hatların da karadan itibaren çizilmesi gerekmektedir. Peki, sular yükselince ve eski fiziki şartlara göre tespit edilen esas hatlar su altında kalınca durum ne olacaktır? Bu noktada Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı kararındaki tespite atıf yapan Oral, deniz seviyesinin yükselmesinden kaynaklanan arazi kaybıyla, deniz alanları üzerindeki hakların sona erip ermeyeceği sorusunu sormuştur.⁵⁷ Soru önemlidir ve bünyesinde haklılık payı bulundurmaktadır. Zira BMDHS’de başlangıç noktası olarak sahil coğrafyasına dayanan esas hatların kabul edilmesinin nedeni kesinlik ve istikrar sağlamak olup, deniz seviyesinin yükselmesi, aksine bu açıdan belirsizlik oluşturacaktır.⁵⁸ Dolayısıyla mevcut hukuk (kara denize hükmeder) ile bu doğal sürecin sonuçlarını bağdaştırabilecek, ileriye yönelik bir çözüm üretilmesi gereği açıktır.

Bu açıdan Caron’un ilkeyi yorumu ve sabit esas hatları ilkeyle bağdaştıran görüşü, teorik açıdan oldukça kayda değerdir. Yazar öncelikle sabitlenmiş esas hat sistemi karşısında, eğer bir devletin denizdeki hakları kara arazisinden doğuyorsa, sahilin geri çekilmesi veya bir adanın tamamen kaybolması durumunda, bu hakların nasıl aynen sürdürülüp muhafaza edilebileceğini sormuştur.⁵⁹ Görüldüğü gibi soru, esasında “kara deniz hükmeder” ilkesine yönelik bir arayışın ifadesidir. Yazar buna en sade şekilde, sabitlenmiş esas hatların, ilkeye aykırı olmayacağını zira hiçbir devletin hâlihazırda sahip olduğu deniz alanlarından daha fazlasını elde edemeyeceği cevabını vermiştir.⁶⁰ Yazar bu paradigmayı, III. Deniz Hukuku Konferansı’nda, denizlerde paylaşımın, devletlerin ve uluslararası toplumun çıkarları-

⁵⁶ Bangladesh–India, para. 279.

⁵⁷ Oral, s. 425–426.

⁵⁸ Davor Vidas, “Sea-Level Rise and International Law: At the Convergence of Two Epochs”, **Climate Law**, Vol: 4, 2014, s. 74.

⁵⁹ David D. Caron, “Climate Change, Sea Level Rise and the Coming Uncertainty in Ocean Boundaries: A Proposal to Avoid Conflict”, **Maritime Boundary Disputes, Settlement Processes, and the Law of the Sea**, Seoung–Yong Hong and Jon M. Van Dyke (eds.), Martinus Nijhoff Publishers, Leiden–Boston, 2009, s. 16.

⁶⁰ Ibid., s. 16.

nı dengeleyecek şekilde yapıldığı ve esas hat sabitlemesinin bu paylaşımı bozmayacağı argümanı ile berkitmiştir.⁶¹

Nihai olarak karanın deniz üzerindeki yetkilerin kaynağı olduğu ilkesinin, esas hatların nispeten sabit olduğu varsayımına dayandığını belirten yazar, doğanın değişmezliğine ilişkin bu varsayımın geçersiz olduğunu ve doğa müzakere etmeyi reddettiği için hukukun uyum sağlaması gerektiğini belirtmiştir.⁶² Bir *de lege ferenda* ifadesi olan bu görüşlere karşı, şu soru sorulmalıdır. Peki, doğanın değişkenliğine, deniz seviyesinin yükselmesine uyum nasıl sağlanacaktır? Bir başka şekilde soru şu hali almaktadır: Hukukun esas hatların sabitlenmesi yönünde gelişmesi, doğanın değişkenliğine uyum mudur? Değişimin temel kural haline geldiği, doğa kanunlarının değişim yönünde evrildiği bir gelecekte, sabitleme geçerli olabilecek midir? Vidas, değişimin kalıcı hale gelmesi halinde, sabitleme yaklaşımının sorunu çözmeyeceğini, jeolojik dönemlere atıf yaparak ifade etmiştir. Yazar, Holosen Çağı'nın "donmuş" bir kuralının, Antroposen Çağı'nın sürekli değişen koşulları altında sonsuza kadar sürmesini beklemenin geçerliliğini sorguladıktan sonra, temel soruyu şu şekilde formüle etmiştir: "Dünya Antroposen Çağı'na giriyorsa, uluslararası hukuk Holosen Çağı'nda mı kalacaktır?"⁶³ Dolayısıyla yazara göre yeni döneme uygun yeni hukuki vecizelerin gelişmesi gerekmektedir.⁶⁴ Ezcümle, nasıl "kara denize hükmeder" ilkesi bugün iklim değişikliği nedeniyle ihtiyacı karşılamıyorsa, esas hat sabitlemesi de yarın yine iklim değişikliği nedeniyle ihtiyacı karşılamayacak hale gelebilecek ve yeni kuralların doğumu gerekebilecektir. Dolayısıyla burada gündeme gelen soru, bu değişimin işaretlerinin hâlihazırda mevcut olup olmadığıdır. Bunun için de devlet uygulamalarına değinmek gerekir. Fakat peşinen cevabın hayır olduğunu söylemek gerekir.

⁶¹ Ibid., s. 16.

⁶² Ibid., s. 17.

⁶³ Vidas, s. 83. Holosen, hâlihazırda dünyanın içinde bulunduğu ve çevresel istikrarın geçerli olduğu bir jeolojik çağ iken Antroposen, belirsizlik ve istikrarsızlık ile karakterize edilen bir çağdır. Bkz: Ibid., s. 80 ve eşlik eden dipnotlar.

⁶⁴ Ibid., s. 83.

III) SABİTLEME KONUSUNDAKİ UYGULAMA VE DÜŞÜNCELERİN MEVCUT HUKUKA ETKİ(SİZLİK)LERİ MESELESİ

Mevcut hukukta esas hatların sabitlenmesi yönünde kesin bir dayanak bulunamaması, uluslararası hukukun farklı kural ve ilkeleri çerçevesinde bir arayışa neden olmuştur. Bu arayışın ilk ifadesi örf ve adet hukuku bağlamıdır. Bu anlamda, UHD'nin yukarıda belirtilen ve deniz seviyesi değişikliğinin sahil şeridi coğrafyasını etkilemesi durumunda bile esas hatların ve dış sınırlarının yeniden hesaplanması gerekmediği yönündeki tavsiyesi önem kazanmaktadır. Zira UHD'nin, UAD Statüsü 38/1. madde bağlamında yardımcı şekli kaynak niteliğine dikkat çekilmiş ve örf ve adet hukukunun evrim sürecinde UHD'nin desteğinin bölgesel devlet uygulamaları ile beraber önemli bir katkı olarak görülebileceği vurgulanmıştır.⁶⁵ Nitekim UHD Komitesinin 2018'deki Sydney Konferansı'nda sunduğu raporda, Pasifik adalarında bölgesel bir devlet uygulamasının geliştiğine dair *prima facie* işaretlemlerin bulunduğu tespiti yapılmış ve raporda yer alan tavsiyelerin, Birleşmiş Milletlerin (BM) siyasi organları tarafından tartışılıp onaylanması halinde, *opinio juris* oluşmasına katkıda bulunabileceği vurgulanmıştır.⁶⁶

Gerçekten de son zamanlarda, Pasifik Okyanusu'nda bulunan ada devletlerinin, esas hatları ve deniz alanlarının dış sınırlarını sabitleyen bildirimler yaptıkları görülmektedir. Aynı zamanda başta Pasifik Adaları Forumu olmak üzere diğer bölgesel örgütlenmeler de aynı anlayışı ifade eden tutumlar içindedir.⁶⁷ Pasifik devletlerinin uygulamalarına ilaveten, sabitleme yönünde iki yaklaşımın altı çizilmiştir. İlki, Kıta Sahanlığı Sınırları Komisyonu'nun tavsiyesi üzerine belirlenen dış kıta sahanlığının kesin ve bağlayıcı olduğunu öngören BMDHS'nin 76/8. maddesindeki düzenlemenin sabitleme yönünde kullanılmasıdır. Diğeri ise bazı devletlerin, hukuki açıdan normal esas

⁶⁵ Clive Schofield–David Freestone, “Islands Awash Amidst Rising Seas: Sea Level Rise and Insular Status under the Law of the Sea”, **The International Journal of Marine and Coastal Law**, Vol: 34, 2019, s. 404.

⁶⁶ Sydney Conference (2018), s. 18.

⁶⁷ Bkz: Schofield–Freestone, s. 403–407; Cogliati–Bantz, s. 94; A/CN.4/740, para. 86 ve 102.

hatlarını, sahil şeridinde meydana gelen fiziki değişikliklerden bağımsız deniz haritalarına dayandırmalarıdır.⁶⁸

Burada gündeme gelen soru, bu uygulamaların bir örf ve adet kuralı oluşturup oluşturmadığıdır. Bir örf ve adet kuralının oluşumu için istikrarlı, yeknesak, genel bir uygulama (maddi unsur) ve bu uygulamanın hukuken zorunlu olduğu inancı ile yapılması (manevi unsur, *opinio juris*) gerekir.⁶⁹ Şu halde mesele, söz konusu uygulamaların, bu iki şartı karşılayıp karşılamadığı üzerine odaklanmaktadır.

UHK Çalışma Grubu Raporu'nda yapılan nihai değerlendirme, geline aşamada, esas hatların ve deniz alanlarının dış sınırlarının sabitlenmesi konusunda bölgesel veya genel bir örf ve adet hukuku kuralının ortaya çıkması hakkında kesin bir sonuca varmak için erken olduğu yönündedir. Rapora göre örf ve adet hukukunun maddi unsurunun oluşumu için gerekli devlet uygulamaları, en azından Pasifik ve Güney Pasifik bölgelerinde mevcuttur. Fakat her ne kadar ilgili devletlerin uygulamalarında hukuki istikrar ve güvenlik gerekçesiyle genel bir tutuma sahip oldukları bu anlamda bir gösterge teşkil etse de *opinio juris*'in varlığı henüz o kadar açık değildir.⁷⁰

Kaldı ki bu konuda oluşacak örf ve adet kuralı BMDHS'yi değiştireceğine göre tutarlı bir uygulama ve *opinio juris*in tanımlama eşliği çok yüksek olacaktır.⁷¹ Zira hiç yoktan bir kural yaratmakla, mevcut ve hâlihazırda geniş bir kabul ve uygulama alanına mazhar bir kuralın değiştirilmesi arasında (üstelik değişiklik, mevcut BMDHS kurallarının ihlali suretiyle gerçekleşecektir) örf ve adet hukukunun kurucu unsurları açısından ciddi bir fark olması gerektiği işin mahiyeti icabıdır. Dolayısıyla gelecekte esas hatların sabitlenmesi yönünde, örf ve adet hukuku, beklenen yardımı yapmayabilir.

⁶⁸ Schofield-Freestone, s. 407 ve eşlik eden dipnotlar.

⁶⁹ Bkz: Hüseyin Pazarıcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri, I. Kitap**, Gözden Geçirilmiş 9. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2001, s. 209-212; Emre Öktem, **Uluslararası Teamül Hukuku**, Beta, İstanbul, 2013, s. 49-207.

⁷⁰ A/CN.4/740, para. 104-i. Benzer görüş için bkz: Cogliati-Bantz, s. 94

⁷¹ Ibid., s. 99.

Esas hatların sabitlenmesi ve dış sınırların buna bağlı olarak dondurulması konusunda gündeme getirilen bir diğer görüş, *rebus sic stantibus* ilkesine dayandırılmıştır. Antlaşma şartlarında esaslı değişiklikler olarak Türkçeye çevrilebilecek söz konusu ilke, bir antlaşmanın yapılışı esnasında mevcut olan ve antlaşmanın yapılmasını etkileyen şartlarda sonradan meydana gelen değişikliklerin, o antlaşmanın sona erdirilmesi için bir gerekçe teşkil etmesini ifade etmektedir.⁷² Söz konusu ilke 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin⁷³ (VAHS) 62. maddesinde düzenlenmiştir.

UHD Komitesinin 2018'deki Sydney Konferansı'nda sunduğu raporda, deniz alanı sınırlandırma antlaşmaları için söz konusu ilke gündeme getirilmiştir.⁷⁴ Buradaki temel tartışma konusu, ilkenin istisnalarından birisi olarak VAHS'nin 62/2-a maddesinde yer alan, sınır çizen antlaşmalar için ilkeye başvurulamayacağı düzenlemesidir. Komite, sadece karasuları sınırlarının istisna kapsamına girdiğini, bu nedenle diğer deniz yetki alanları sınırları açısından meselenin tartışmaya açık tutulduğunu belirtmiştir.⁷⁵ UHK Çalışma Grubu Raporu'nda da komitenin bu tespitine atıf yapılmış ve yukarıda da değinilen Ege Kıta Sahanlığı kararı ile Bangladeş-Hindistan tahkiminde, kara sınırı ile deniz sınırlarını istikrar ve kesinlik çerçevesinde aynı amaca bağlı tutan tespitler aktarılmıştır.⁷⁶ Özellikle Ege Kıta Sahanlığı kararında UAD'nin kıta sahanlığı sınırının da şartların esaslı şekilde değişmesi kuralından hariç olduğu yönündeki tespiti önem arz etmektedir.⁷⁷ Böylece deniz seviyesinin yükselmesi nedeniyle, şartların esaslı şekilde değiştiği gerekçesiyle mevcut bir sınırlandırma antlaş-

⁷² Pazarıcı, s. 197.

⁷³ Metin için bkz: Aslan Gündüz, **Milletlerarası Hukuk: Konu Anlatımı, Temel Belgeler, Örnek Kararlar**, Reşat Volkan Günel (ed.), 6. Baskı, Beta, İstanbul, 2003, s. 66-87.

⁷⁴ Bkz: Sydney Conference (2018), s. 19-21.

⁷⁵ Ibid., para. 20.

⁷⁶ Bkz: A/CN.4/740, para. 114-120.

⁷⁷ Aegean Sea Continental Shelf, para. 85.

masında değişiklik talep etmek, mevcut hukuk açısından geçerli olmayacaktır.⁷⁸

UHD Komitesinin 2018'deki Sydney Konferansı'nda sunduğu raporda, BMDHS metninin, güncel yorumu bağlamında, VAHS'nin 31/3. maddesinde yer alan, özellikle müteakip uygulamayı düzenleyen b bendi gündeme getirilmiştir.⁷⁹ Bu şekilde, BMDHS'nin yorumlanmasıyla ilgili olarak tarafların mutabakatını sağlayan müteakip bir uygulama geliştiği meselesi tartışma konusu yapılmaktadır. Böylece esas hatları sabitleyen uygulamaların, BMDHS'nin yorumu konusunda bir mutabakat ortaya koyan müteakip uygulamalar olarak düşünülmesi yönünde bir görüş ortaya çıkmıştır. Teorik açıdan yorum yoluyla bir antlaşmanın günün şartlarına uyarlanması ve bu şekilde değiştirici uygulama neticesi yeni bir örf ve adet kuralının oluşması mümkün olmakla beraber bunun için çok sayıda uygulama örneği gerekmektedir.⁸⁰ Lâkin gelinen aşamada bu nevi bir uygulamanın tanımlanmasının mümkün olmadığı vurgulanmıştır.⁸¹ Nitekim UHK Çalışma Grubu Raporu'nda bu konuya değinilmediği anlaşılmaktadır.

Ezcümle, esas hatların sabitlenmesi yönündeki uygulamalar, uluslararası hukukun kaynak teorisi çerçevesinde, antlaşmalar hukuku veya örf ve adet hukuku bağlamında mevcut kurallarda bir değişiklik yapacak hukuki yeterliliğe henüz sahip değildir.

Şüphesiz uluslararası toplum, sahip olduğu organları eliyle konuyu incelemeye devam etmektedir. Özellikle BM bünyesinde yapılan çalışmalarda, devletler tarafından ortaya konan görüş, anlayış ve tutumlar, ileride bu konuda oluşacak kuralların ilk proteinini oluştur-

⁷⁸ Benzer görüşler için bkz: Sefrioui, s. 19-20; Stuart Kaye, "The Law of the Sea Convention and Sea Level Rise after the South China Sea Arbitration", **International Law Studies Series. US Naval War College**, Vol: 93, 2017, s. 438. Cogliati-Bantz, s. 97-98. Kaye, ilaveten deniz seviyesi yükselmesinin VAHS'nin 62/1-a ve b maddelerindeki diğer şartları da karşılamadığı fikrindedir. Bkz: Kaye, s. 439-440.

⁷⁹ Bkz: Sydney Conference (2018), s. 18-19.

⁸⁰ Öktem, s. 345-346.

⁸¹ Cogliati-Bantz, s. 94-95.

maktadır. Bu açıdan UHK'nin 2020 Raporu'na⁸² yansıyan tespitler iyi bir örnek sunmaktadır. Raporda, devletlerin, deniz seviyesi yükselmesinin insan hayatı, geçim kaynakları ve ekonomi üzerindeki etkisi ve tatlı su ve gıdaya erişimi engelleme gibi yarattığı çeşitli zorluklara vurgu yaptıkları belirtilmiştir.⁸³ Bazı devletler, BMDHS çerçevesinde belirlenen deniz alanlarının, deniz seviyesinin yükselmesi sonucundan etkilenmemesi ve bu suretle, mevcut esas hatlardan kaynaklanan deniz alanları ve hakların muhafazası hedefine yönelik desteği açıklamıştır.⁸⁴ Bu çerçevede, devletlerin, deniz seviyesi yükselmesi karşısında hukuki istikrarın, güvenliğin, kesinliğin ve öngörülebilirliğin korunmasına yönelik endişeleri dile getirdikleri ve mevcut esas hatları ve deniz alanlarını muhafaza için aldıkları çeşitli önlemler konusunda bilgi verdikleri kaydedilmiştir.⁸⁵ Genel Kurulun 15 Aralık 2020 tarihli kararında⁸⁶ da UHK'nin diğerleri yanında deniz seviyelerinin yükselmesi meselesine ilişkin çalışmalarına yönelik destek açıkça görülmektedir.

Şurası tartışmasızdır ki deniz seviyesi yükselmesinin önlenemesi halinde bu konuda bir kuralın ortaya çıkması fiziki gerçekliğin dayattığı bir zorunluluktur ve mutlaka gerçekleşecektir. Bu kural bir örf ve adet hukuku olabileceği gibi antlaşma da olabilir. Gerçekten de BM bünyesinde yapılan çalışmalar neticesi zamanla bu konuda bir örf ve adet kuralı doğabileceği gibi BMDHS'yi değiştiren veya 7. maddeye bir hüküm ekleyen düzenlemeler de gerçekleşebilir.

Kanımızca burada gündeme gelen soru, söz konusu sorunun ve sorunun çözümüne ilişkin yukarıda değinilen çalışmaların, Türk-

⁸² Metin için bkz: Report of the International Law Commission on the work of its seventy-second session (2020), International Law Commission Seventy-second session Geneva, 26 April–4 June and 5 July–6 August 2021, A/CN.4/734/Add.1, 3 February 2021, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N21/027/85/PDF/N2102785.pdf?OpenElement>, (Erişim tarihi: 5.10.2021).

⁸³ Ibid., para. 8.

⁸⁴ Ibid., para. 9.

⁸⁵ Ibid., para. 10.

⁸⁶ Bkz: A/RES/75/135, para. 5 ve 7, <https://undocs.org/en/A/RES/75/135>, (Erişim tarihi: 5.10.2021).

Yunan uyuşmazlıklarına yönelik etkisi ve tarafların tutumlarının ne olduğudur.

IV) TÜRKİYE, YUNANİSTAN VE GKRY’NİN TUTUMLARI VE SORUNUN TÜRK-YUNAN UYUŞMAZLIKLARINA MUHTEMEL ETKİSİ

A)Türkiye, Yunanistan ve GKRY’nin Başlangıç Tutumları

Türkiye ve Yunanistan’ın (ve GKRY’nin) konu hakkındaki tutum ve davranışları hem uluslararası toplum açısından hem de kendileri açısından Ege ve Doğu Akdeniz uyuşmazlıkları bağlamında sonuç doğurma kapasitesine sahiptir. Gerçekten de Türkiye ve Yunanistan, uluslararası toplumun üyeleri olarak tutum ve davranışları ile bir uluslararası hukuk kuralının, mesela bir örf ve adet kuralının oluşmasına katkıda bulunma yetkisini haizdir. Şüphesiz tarafların benimseyecekleri tutum ve davranışlarda, Ege ve Doğu Akdeniz uyuşmazlıklarının gözetileceği ve bu uyuşmazlıklara ilişkin tezlerine hanel gelmesine azami dikkat gösterileceği açıktır. Tarafların başlangıç tutumlarına baktığımız zaman şu tablo karşımıza çıkmaktadır:

UHK Çalışma Grubu Raporu’nda, 2018 Genel Kurul görüşmelerinde Türkiye’nin, deniz seviyesi yükselmesi konusunun UHK’nin uzun dönem çalışma programına dahil için lehe tavır takındığı, hatta konuya ilgi gösterdiği belirtilmiştir.⁸⁷ Gerçekten de Türk temsilcinin 24 Ekim 2018 tarihli Altıncı Komite toplantısında yaptığı konuşma bunu ortaya koymaktadır.⁸⁸ Türk temsilci, deniz seviyesi yükselmesinin küresel ısınma ile ilişkisi, devlet olma, insan hareketliliği, insan hakları, coğrafi koşullar ile kara ve deniz sınırları gibi çeşitli alanlardaki boyutlarına dikkat çekmiştir. Fakat Türk temsilci, konuya fazlaca genel bir yaklaşımın, verimsiz sonuçlar ve siyasi hassasiyetler

⁸⁷ A/CN.4/740, para. 9.

⁸⁸ Konuşma metni için bkz: General Assembly, Seventy-third session, Sixth Committee, Summary record of the 22nd meeting, A/C.6/73/SR.22, 3 December 2018, para. 24–27, <https://undocs.org/en/A/C.6/73/SR.22>, (Erişim tarihi: 5.10.2019). Bu konuşma metnine, A/CN.4/740, para. 9, 10 no’lu dipnot vasıtasıyla ulaşılmıştır.

doğurabileceği endişesini dile getirmiştir. Bunu önlemek için en uygun seçeneğin ivedilik arz eden çevresel sorun ve sonuçlara odaklanmak olduğunu belirtmiştir. Deniz seviyesinin yükselmesinin sonuçları, mevcut çevre hukuku kurallarının değiştirilmesi ve yenilerinin kabul edilmesi yoluyla ele alınmalıdır. Türk temsilciye göre UHK'nin bu bağlamdaki çalışması, daha fazla düzenleyici çaba için itici bir güç olacaktır.⁸⁹

Türkiye'nin kara ve deniz sınırları vurgusu ve devlet olma kriterlerine atfı, deniz hukuku bağlamlıdır. Fakat konuya yaklaşımı ivedilik arz eden çevre sorunlarına hasretmesi, küresel ısınmanın önlenmesi ve dolayısıyla deniz seviyesi yükselmesinin önlenmesi konusuyla sınırlı bir tedbir ve kurallaşma talebini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bu tespitlerden, Türkiye'nin deniz alanları ve sınırlandırma açısından normatif düzenleme arayışında olduğu sonucu çıkmaz.

UHK Çalışma Grubu Raporu'nda, 2019 Genel Kurul görüşmelerinde Türkiye'nin, deniz seviyesi yükselmesi konusunun UHK'nin cari çalışma programına dâhil etme kararına destek veren devletlerden biri olduğu vurgulanmıştır.⁹⁰ Gerçekten de Türk temsilci 1 Kasım 2019 tarihli Altıncı Komite toplantısında yaptığı konuşmada⁹¹ bu desteği vurguladıktan sonra, deniz seviyesi yükselmesini, birçok devleti, özellikle küçük ada devletlerini ve alçak sahil şeridinde sahip devletleri etkileyecek acil bir sorun olarak tanımlamıştır.⁹² Böylece Türkiye, özellikle küçük ada devletlerini ve alçak sahil şeridinde sahip devletleri öne çıkararak deniz hukuku bağlamlı bir tespit yapmış olmaktadır. Yine Türkiye'nin Küçük Ada Devletleri İttifakı ve Pasifik Adaları Forumu gibi örgütlenmelerle beraber, birtakım etkinlikler düzenlediği

⁸⁹ A/C.6/73/SR.22, para. 26.

⁹⁰ A/CN.4/740, para. 19.

⁹¹ Konuşma metni için bkz: General Assembly, Seventy-third session, Sixth Committee, Summary record of the 29th meeting, A/C.6/74/SR.29, 26 November 2019, para. 148-151, <https://undocs.org/en/A/C.6/74/SR.29>, (Erişim tarihi: 5.10.2021). Bu konuşma metnine, A/CN.4/740, para. 19, 59 no'lu dipnot vasıtasıyla ulaşılmıştır.

⁹² A/C.6/74/SR.29, para. 151.

belirtilmiştir.⁹³ Görüldüğü gibi Türkiye, küçük ada devletleri ile hareket etmekte ve deniz hukuku bağlamı sorunları, şimdilik daha ziyade onlar açısından gündeme getirmektedir.

UHK Çalışma Grubu Raporu'nda, 2018 Genel Kurul görüşmelerinde Yunanistan ve GKRY'nin, deniz seviyesi yükselmesi konusunun UHK'nin uzun dönem çalışma programına dahilüne muhalefet eden dört devletten ikisi oldukları belirtilmiştir.⁹⁴ Gerçekten de Yunan temsilcinin 23 Ekim 2018 tarihli Altıncı Komite toplantısında yaptığı konuşmada⁹⁵ altını çizdiği hususlar, bu muhalefetin gerekçelerini ortaya koymaktadır.

Yunan temsilci, devlet uygulamaları eksikliğinin *de lege ferenda* uygulama başlatma riskine dikkat çekmiştir. Ayrıca devlet uygulamalarının yetersiz ve hâlihazırda gelişmekte olmasını, deniz seviyesi yükselmesi konusunun kodifikasyona hazır olmamasına gerekçe göstermiştir. Yunan temsilci, Yunan heyetinin deniz seviyesi yükselmesinin fiili ve hukuki sonuçlarının farkında olmakla birlikte, UHK'nin konuyu değerlendirmesini bir süre ertelemenin iyi olacağını düşündüğünü belirtmiştir. Yunan temsilciye göre eğer UHK konuyu ele alacaksa, BMDHS'nin bütünlüğü yanında, deniz alanlarına ilişkin hakların, deniz alanı sınırlarının ve sınırlandırma antlaşmalarının istikrarını muhafaza etmelidir.⁹⁶

Görüldüğü gibi Yunanistan, bu konudaki devlet uygulamalarını yetersiz bulmaktadır ve BMDHS'nin değişmemesi ve mevcut deniz alanı sınırlarının ve sınırlandırma antlaşmalarının devam etmesi gerektiği anlayışındadır.

⁹³ A/CN.4/740, para. 25.

⁹⁴ Ibid., para. 9.

⁹⁵ Konuşma metni için bkz: General Assembly, Seventy-third session, Sixth Committee, Summary record of the 21st meeting, A/C.6/73/SR.21, 26 November 2018, para. 59–68, <https://undocs.org/en/A/C.6/73/SR.21>, (Erişim tarihi: 5.10.2021). Bu konuşma metnine, A/CN.4/740, para. 9, 11 no'lu dipnot vasıtasıyla ulaşılmıştır.

⁹⁶ A/C.6/73/SR.21, para. 68.

GKRY temsilcisi ise 24 Ekim 2018 tarihli Altıncı Komite toplantısında Yunanistan'la benzer görüşler ifade etmiştir.⁹⁷ GKRY temsilcisinin öncelikle usulî tespitlerine değinmek gerekirse, UHK'nin Altıncı Komiteye danışmadan izlediği yöntemi eleştirdiği ve ortada UHD Raporu varken bir de çalışma grubu kurulmasını ve konuyu incelemesini kıt kaynakların israfı olarak değerlendirdiği görülmektedir.⁹⁸

GKRY temsilcisinin esasa ilişkin tespitleri ise GKRY'nin soruna karşı hazırlandığını, devlet uygulamalarına ağırlık verilmesi ve fakat BMDHS'nin değiştirilmemesi gerektiğini savunduğunu göstermektedir. Gerçekten de GKRY temsilcisi iklim değişikliği ve görünür etkilerinin, yükselen deniz seviyeleri nedeniyle sahil şeridinde ciddi bozulma ve taşkın yaşanması beklenen Kıbrıs için önem taşıdığını belirtmiştir.⁹⁹ Deniz seviyesindeki yükselmenin, olumsuz etkilerinin giderek artacağı ve bu nedenle hukuki sonuçlarının netleştirilmesi gerektiğini belirten GKRY temsilcisi, UHK'nin izlemesi gereken yöntemin, deniz seviyesindeki yükselmenin hukuki etkilerini, devlet uygulamaları temelinde kapsayıcı bir şekilde incelemek olduğunu vurgulamıştır.¹⁰⁰ Yapılacak çalışmalarda BMDHS'nin lafzına ve ruhuna tam olarak saygı gösterilmesinin her şeyden önemli olduğunu vurgulayan GKRY temsilcisi, BMDHS'yi değiştirme veya göz ardı etme girişimlerinin olumsuz sonuçlar doğuracağını altını çizmiştir.¹⁰¹

UHK Çalışma Grubu Raporu'nda, 2019 Genel Kurul görüşmelerinde Yunanistan'ın deniz seviyesi yükselmesi konusunun UHK'nin uzun dönem çalışma programına duhulü için sergilediği muhalefete devam ettiği, GKRY'nin muhalefetinin ise 2018'e nazaran nüanslar arz

⁹⁷ Konuşma metni için bkz: General Assembly, Seventy-third session, Sixth Committee, Summary record of the 23rd meeting, A/C.6/73/SR.23, 14 November 2018, para. 43–51, <https://undocs.org/en/A/C.6/73/SR.23>, (Erişim tarihi: 5.10.2021). Bu konuşma metnine, A/CN.4/740, para. 9, 11 no'lu dipnot vasıtasıyla ulaşılmıştır.

⁹⁸ A/C.6/73/SR.23, para. 49.

⁹⁹ Ibid., para. 48.

¹⁰⁰ Ibid., para. 49.

¹⁰¹ Ibid., para. 50.

ettiği belirtilmiştir.¹⁰² Yunan temsilci 1 Kasım 2019 tarihli Altıncı Komite toplantısında yaptığı konuşmada¹⁰³ uluslararası toplumun, yükselen deniz seviyelerinin hukuki ve diğer konulardaki sonuçlarını tam olarak kavrayabilmesi için ilave bilimsel ve akademik çalışmalara ihtiyaç olduğunu belirtmiştir. Yunan temsilci açıkça, devlet uygulamaları ve genel kabul görmüş kuralların eksikliği nedeniyle konunun kodifikasyon için hazır olmadığını vurgulamıştır.¹⁰⁴ Yunan temsilci UHK çalışmalarında bu konuda sorunlar doğabileceği ihtimaline binaen, söz konusu çalışmalarla BMDHS'nin bütünlüğünün bozulmaması uyarısını yapmıştır.¹⁰⁵

GKRY temsilcisi de 5 Kasım 2019 tarihli Altıncı Komite toplantısında yaptığı konuşmada,¹⁰⁶ konuyla ilgili herhangi bir çalışmanın sonucunun BMDHS'ye uygun olması gerektiğini ve Sözleşme'yi değiştirmeye yönelik herhangi bir girişimin olumsuz sonuçları olacağını vurgulamıştır. GKRY temsilcisi, UHK'nin kodifikasyon açısından yetkisinin bulunmadığı tespitini yapmış ve Komisyonu bu konudaki devlet uygulamalarının yetersizliği konusunda uarmıştır. GKRY Temsilcisi, Çalışma Grubu'nun yükselen deniz seviyelerinin devlet olma ve göç üzerindeki potansiyel etkileri üzerinde çalışma kararına yönelik desteği ifade etmiştir.¹⁰⁷ UHK Çalışma Grubu Raporu'nda nüans olarak değerlendirilen bu son tespittir. Bu nüans, GKRY'nin UHK çalışmalarına yönelik kısmi desteğini ortaya koyduğu gibi esas hatlar ve deniz alanları bağlamli çalışmalarına yönelik muhalefetinin devam ettiğini

¹⁰² A/CN.4/740, para. 19.

¹⁰³ Konuşma metni için bkz: General Assembly, Seventy-third session, Sixth Committee, Summary record of the 28th meeting, A/C.6/74/SR.28, 29 November 2019, para. 49–58, <https://undocs.org/en/A/C.6/74/SR.28>, (Erişim tarihi: 5.10.2021). Bu konuşma metnine, A/CN.4/740, para. 19, 62 no'lu dipnot vasıtasıyla ulaşılmıştır.

¹⁰⁴ A/C.6/74/SR.28, para. 56.

¹⁰⁵ Ibid., para. 57.

¹⁰⁶ Konuşma metni için bkz: General Assembly, Seventy-third session, Sixth Committee, Summary record of the 30th meeting, A/C.6/74/SR.30, 9 December 2019, para. 96–102, <https://undocs.org/en/A/C.6/74/SR.30>, (Erişim tarihi: 5.10.2021). Bu konuşma metnine, A/CN.4/740, para. 19, 63 no'lu dipnot vasıtasıyla ulaşılmıştır.

¹⁰⁷ A/C.6/74/SR.30, para. 102.

de gösterir. Demek ki GKRY, çalışmalara rızasını, devlet olma kriterleri ve göç konusuna hasretmiştir.

Şu halde Yunanistan–GKRY ikilisi, meselenin fiili ve hukuki anlamda henüz olgunlaşmadığı, esas hatların sabitlenmesi ve dış sınırların dondurulması konusundaki devlet uygulamalarının normatif bir düzenleme için yetersiz olduğu anlayışındadır. Bu anlayış, esas itibarıyla devlet uygulamalarının da BMDHS'ye aykırı olmayacak şekilde ortaya çıkıp, netleşmesi isteğini göstermektedir. Zira her iki devlet açısından da BMDHS'nin korunması ve Sözleşme'de bir değişiklik yapılmaması temel amaç olarak belirlemektedir. Kanımızca bunun temel nedeni, BMDHS'nin değişmesi halinde, BMDHS'ye dayandırmak suretiyle hak olarak takdim ettikleri, Ege ve Akdeniz'deki deniz alanlarına yönelik aşırı iddialarına hanel geleceği endişesidir.

Türkiye ise şimdilik daha ziyade küçük ada devletlerini ve tutumlarını destekleyen bir anlayış içindedir. Yine normatif bir düzenlemeyi de deniz hukuku değil, çevre hukuku bağlamında bir şekilde ileri sürmüştür. Türkiye'nin henüz deniz alanları ve sınırlandırma konusunda açık bir tespiti bulunmamaktadır. Bu açıdan elini kapalı tuttuğu söylenebilir.

Deniz seviyesi yükselmesinin Ege ve Akdeniz'i de etkileyeceği açıktır. Bu etkiyi bir örnek üzerinden vermek, kıyaslama yapmak için uygun olacaktır. Dünya'nın 1,5 derece ısınması halinde, 40 yıl içinde İstanbul'un sahil haritasının değişeceği, üç derecelik ısınma halinde ise deniz sularının sahillere iki kilometre kadar içeri gireceği aktarılmıştır. İklim bilimcilerin, sera gazı emisyonunun bugün azaltılmaya başlanıp, 2050'de sınırlandığı en iyimser senaryoda bile 1,5 derece hedefini tutturmanın neredeyse imkansız olduğu, emisyon artışının 2050'ye kadar sürdüğü kötümser senaryoda ise sıcaklık artışının 2060'lara gelindiğinde üç dereceyi bulmuş olacağı yönündeki tahminleri aslında durumu özetlemektedir. Zira 1,5 derecelik en iyimser senaryoda bile İstanbul'da yere ve semte göre değişen şekilde, 250 met-

reden iki kilometreye kadar deniz seviyesi yükselmesi gerçekleşecektir.¹⁰⁸

Bu senaryolar, Ege ve Akdeniz için de bölge bölge farklılık arz etmekle beraber geçerlidir. Özellikle konu adalar meselesi açısından incelemeye değer niteliktedir. Zira yükselmeye bağlı olarak Yunanistan egemenliğindeki bazı kayaların su altında kalma veya adaların kaya statüsüne gelme ihtimali mevcuttur. Böylece hem esas noktalar hem de esas hatlar açısından bir değişim gündeme gelebilir. Aynı durum Türkiye'ye ait ada ve kayalar için de geçerlidir. Lakin Yunanistan'a ait adaların fazlalığı, değişen ebatları ve konumları karşısında seviye yükselmesinin asıl Yunan esas nokta ve esas hatlarını etkileyeceği açıktır. Buna bağlı olarak Ege ve Akdeniz'de Yunanistan'ın sahip olacağı deniz alanları ve Türkiye ile yapılacak sınırlandırma faaliyetleri de etkilenecektir. Şüphesiz deniz seviyesi yükselmesi, aynı zamanda her iki devletin anakaralarındaki esas nokta ve esas hatları da etkileyecektir. Fakat Ege ve Doğu Akdeniz uyuşmazlıklarında temel sorun, esas itibarıyla Yunanistan'a ait adalardan kaynaklandığı için burada inceleme sadece adalara hasredilmiştir.

Bu inceleme faaliyeti, aynı zamanda deniz seviyesi yükselmesi hakkında adalar bağlamında tartışılan konuları da genel olarak ifade etme imkânı verecektir.

B) Deniz Seviyesi Yükselme Sorununun Adaların Durumuna Etkileri Meselesi

Deniz seviyesi yükselmesinin adaların durumuna etkisini değerlendirebilmek için öncelikle incelenmesi gereken düzenleme, BMDHS'nin adaların statü ve rejimini düzenleyen 121. maddesidir. Buna göre:

“Bir ada, sularla çevrili olan ve sular yükseldiğinde su üstünde kalan, doğal olarak meydana gelmiş kara parçasıdır.

¹⁰⁸ “İstanbul için kâbus senaryosu: Deniz sahilleri yutacak”, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/istanbul-icin-kabus-senaryosu-deniz-sahilleri-yutacak-41916701>, (Erişim tarihi: 14.10.2021).

3. paragraf hükümleri saklı kalmak üzere, bir adanın karasularının, bitişik bölgesinin, münhasır ekonomik bölgesinin ve kıta sahanlığının sınırlandırılması, işbu Sözleşmenin diğer kara parçalarına uygulanabilir hükümlerine uygun olarak yapılır.

İnsanların oturmasına elverişli olmayan veya kendilerine özgü ekonomik bir yaşamı bulunmayan kayalıkların münhasır ekonomik bölgeleri veya kıta sahanlıkları olmayacaktır.”

Adaların sahip olacakları deniz alanlarını düzenleyen maddenin 3. paragrafına göre eğer maddenin 1. paragrafı çerçevesinde, sularla çevrili olan ve sular yükseldiğinde su üstünde kalan, doğal olarak meydana gelmiş kara parçası niteliğindeki bir ada, insanların oturmasına elverişli değilse veya kendine has ekonomik bir yaşamı bulunmuyorsa, kaya statüsündedir. Söz konusu düzenlemede, kaya statüsüne bağlanan hukuki sonuç ise münhasır ekonomik bölge ve kıta sahanlığı hakkına sahip olmamaktır. Fakat eğer bir ada, maddenin 3. paragrafındaki şartları karşılıyorsa, kaya statüsünde nitelendirilmeyecek ve münhasır ekonomik bölge ve kıta sahanlığı hakkına sahip olacağı gibi söz konusu deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında, anakaralarla aynı hükümlere tabi şekilde değerlendirilecektir. Ayrıca bu düzenlemeden çıkan, bir diğer sonuç, maddenin 1. paragrafındaki şartları taşıyan tüm adaların, iç suları ve karasuları haklarının bulunduğu şeklindedir.¹⁰⁹

Deniz seviyesinde meydana gelecek yükselmenin, adaların fiziki durumunu ve sahillerini etkileyeceği, bir kısmını sular altında bırakacağı açıktır. Peki, ortaya çıkacak bu fiziki gerçeklik, adaların statüsünü etkileyecek midir? Bu konuda Filipinler ile Çin arasında Güney Çin Denizi tahkiminde yapılan tespitler yol göstericidir.¹¹⁰ Kararda esas

¹⁰⁹ Bu paragraf daha önceki bir çalışmamızdan alınmıştır: Bkz: Uğur Bayillioğlu, “Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi’nin 121. Maddesinin Doğu Akdeniz’de Etkisi: Meis, Karaada ve Fener Adası’nın Statüsüne İlişkin Bir Değerlendirme”, **Ankara Hacı Bayram Veli Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: XXIII, Sayı: 2, 2019, s. 188.

¹¹⁰ Karar metni için bkz: PCA Case No: 2013-19, In The Matter Of The South China Sea Arbitration –before – An Arbitral Tribunal Constituted Under Annex VII To The 1982 United Nations Convention On The Law Of The Sea, –between– The Republic Of The Philippines –and– The People’s Republic Of China, Award, 12

olarak üzerinde durulan nokta, BMDHS'nin 121/3. maddesinde öngörülen şartlar çerçevesinde adaların statüsünü tespittir. Hakemlik Mahkemesi, BMDHS'nin 121/3. maddesindeki şartları taşıyan ve dolayısıyla BMDHS'nin 121/2. maddesi çerçevesinde anakaralarla aynı hükümlere tabi olan adaları tam yetkili ada, söz konusu şartları taşımayan yapıları ise kaya olarak ifade eden bir terminoloji benimsemiştir ki¹¹¹ biz de bu kullanıma sadık kaldık. Karara ilişkin yapılan genel bir değerlendirmede, Hakemlik Mahkemesi'nin BMDHS'nin 121/3. maddesinde yer alan şartlar açısından yüksek bir standart belirlediği¹¹² ve fakat gelişmekte olan küçük ada devletlerinin ihtiyaçları açısından da hassasiyet ortaya koyduğu belirtilmiştir.¹¹³ Burada esas nokta ve esas hat sabitlemesi açısından gündeme gelen tespit ise kararın, konumuz itibariyle can alıcı noktasını oluşturmaktadır.

Bu bağlamda Hakemlik Mahkemesi, bir adanın kapasitesine ilişkin en muteber delilin, tarihteki kullanımını olduğunu; tarihi kayıtların, bir adada hiç sabit bir topluluğun yerleştiğini ortaya koymaması halinde bunun, söz konusu adanın doğal şartları itibariyle insan yerleşimine elverişli olmadığını gösterdiğini belirtmiştir. Hakemlik Mahkemesi'ne göre esas olan adanın diğer etkenlerden arı, gerçek kapasitesidir. Bu bağlamda, savaş, kirlilik ve çevresel zararlar uzun bir süre nüfus azalmasına neden olabilir; fakat bu, adanın doğal hali itibariyle insan yerleşimine elverişsiz olduğunu göstermez. Fakat bu etkenlerin bulunmaması halinde, tarihte hiç yerleşilmemiş bir ada, insan yerleşimine elverişli olarak değerlendirilemez.¹¹⁴

July 2016, <https://pcacases.com/web/sendAttach/2086>, (Erişim tarihi: 17.12.2021). Karar hakkında tespit ve değerlendirmeler için bkz: Uğur Bayılloğlu, "Güney Çin Denizi Tahkiminde Hakemlik Mahkemesi'nin İnsanlığın Ortak Mirası ve Diğer Devletlerin Deniz Alanlarına Sağladığı Koruma: Ada Statüsünün Sınırlanması", **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Sayı: 130, 2017, s. 419-456.

¹¹¹ The South China Sea Arbitration, para. 280.

¹¹² Kaye, s. 430; Schofield-Freestone, s. 413.

¹¹³ Ibid., s. 413. Küçük ada devletlerin lehine olarak değerlendirilen tespitler için bkz: Ibid., s. 410-411. Ayrıca bkz: Bayılloğlu, 2017, s. 438.

¹¹⁴ The South China Sea Arbitration, para. 549. Ayrıca bkz: Bayılloğlu, 2019, s. 208. Hakemlik Mahkemesi bu tespiti, insanları ancak hayatta tutmanın nerde bitip, yerleşik bir insan topluluğuna elverişlilik kapasitesinin nerede başladığı konusundaki eşik sorununa çözüm olarak ortaya koymuştur. Ibid., s. 207-208.

Hakemlik Mahkemesi'nin geçmiş yerleşim ve ekonomik faaliyetler ile savaş, kirlilik ve çevresel zararlara vurgu yapan bu tespiti, UHK Çalışma Grubu Raporu'nda, inceleme konusu açısından önemli add edilmiştir.¹¹⁵ Raporda, Kaye'ye atıf yapılarak altı çizilen sonuç, adanın yaşanabilir olup olmadığı hususunun, insan müdahalesi ile değil, doğal haliyle değerlendirilmesi gereğidir.¹¹⁶ Aslında doğal hale vurgu yapan bu tespit, Hakemlik Mahkemesi'nin daha önce yaptığı, bir cezir yüksekliği veya adanın statüsünü tayin için bunların doğal halleriyle değerlendirilmesi gerektiği, insan eliyle yapılan modifikasyonların bu statüyü etkilemeyeceği yönündeki genel tespiti tamamlayan bir nitelik arz etmektedir.¹¹⁷

Buradaki insan müdahalesi kavramı, doğanın dengesinin insan eliyle bozulması olarak anlaşılır ve deniz seviyesi yükselmesinin de insan faaliyetlerinden kaynaklı olduğu değerlendirilmesi yapılırsa; bu durumda ortaya çıkacak değişikliğin, adanın statüsünü etkilememesi gerekir.¹¹⁸ Yine de adanın doğal hali itibariyle yapılacak değerlendirmenin, nihayetinde insan yerleşimini sürdürüp sürdüremeyeceğine bağlı olabileceği belirtilmiştir. Bu bağlamda, savaş veya kirlilik uzun sürse bile geçici nitelikteyken, deniz seviyesindeki yükselmenin kalıcı olma olasılığının fazlalığına dikkat çekilmiştir.¹¹⁹ Aslında zaten seviye yükselmesinin kalıcı olacağı anlayışıyla bu tespitin yapıldığı düşünülünce, yapılan itirazın, belki daha ziyade deniz seviyesi yükselmesi neticesi esas noktanın su altında kalması halinde daha geçerli olabileceği düşünülebilir. Yine de anlayış, suların yükselmesinden önceki doğal hal şeklinde ortaya koyulmaktadır. Nitekim Kaye'ye göre Hakemlik Mahkemesi'nin bu tespiti ile üzerinde geçmişte yaşanabilir bir ada mevcut olduğu sürece, hâlihazırda bu ada yaşanabilir olmaktan çıkmış olsa da söz konusu ada, münhasır ekonomik bölge veya kıta

¹¹⁵ A/CN.4/740, para. 202.

¹¹⁶ Kaye, s. 431; A/CN.4/740, para. 203.

¹¹⁷ The South China Sea Arbitration, para. 305. Ayrıca bkz: Bayillioğlu, 2017, s. 432-433.

¹¹⁸ Kaye, s. 431; A/CN.4/740, para. 203.

¹¹⁹ Cogliati-Bantz, s. 91.

sahanlığı hakkına sahip olmaya devam edecektir.¹²⁰ Böylece eğer seviye yükselmesi neticesi ortada “bir şey” kalmışsa, “o şey”, önceki doğal haliyle değerlendirilecektir. Hatta yazar, BMDHS’nin, karardaki şekilde yorumlanması halinde, deniz yükselmesi meselesiyle başa çıkabileceğini belirterek, Hakemlik Mahkemesi tespitinin önemini genele yaymıştır.¹²¹ Dolayısıyla bugün tam yetkili olan bir adanın statüsü, sular yükseldiği zaman, tamamen su altında kalmadığı sürece, değişmeyecektir. Lakin bugün kaya veya tam yetkili ada statüsü arz eden bir yapı, ileride su altında kalınca, bu değerlendirme yapılamayacaktır. Fakat UHK Çalışma Grubu Raporu’nda doğal nedenlerle fiziki değişikliklere uğrayan adaların yeniden sınıflandırılmasına ilişkin devlet uygulamalarında ve doktrin görüşlerinde birlik olmadığı vurgulanmıştır.¹²² Bu hüküm esas alınırsa, bunun tersinin de geçerliliği açıktır. O halde, doğal nedenlerle fiziki değişikliklere uğrayan adaların yeniden sınıflandırılmamasına ilişkin de devlet uygulamalarında bir yeknesaklık ve doktrinde bir fikir birliği olmadığı söylenebilecektir. Dolayısıyla bugün için deniz seviyesi yükselmesi neticesi su altında kalacak bir adanın statü kaybına uğrayacağını söylemek, uluslararası hukuka aykırı olmayacaktır.

Bu noktada gündeme, insan müdahalesi ile adanın statüsünü muhafaza etme meselesi gelmektedir. Oral, insan eliyle yapılan setler vasıtasıyla mevcut sahil alanlarının muhafazasına yönelik bir uluslararası desteğin varlığına işaret etmiştir. Böylece doğal bir yapıya yapay unsurlar eklenmek suretiyle ada statüsünün korunmasının amaçlandığı ve buna dayanak olarak da Hakemlik Mahkemesi’nin bahse konu tespitinin öne çıkarıldığı görülmektedir.¹²³

Ege ve Doğu Akdeniz’de med-cezir o kadar etkili olmadığı için cezir yüksekliği meselesi temel gündem maddesi değildir. Lakin ileride, deniz seviyesi yükselmesiyle etkili olabilmesi mümkünse de bu

¹²⁰ Kaye, s. 443.

¹²¹ Ibid., s. 444-445.

¹²² A/CN.4/740, para. 218 (a).

¹²³ Oral, s. 438-439. Bir adanın yapay adaya dönüşmesi konusunda doktrinin çeşitli örnekler üzerinden yaptığı tartışmalar için bkz: A/CN.4/740, para. 215.

konuda bir veriye ulaşamadık. Dolayısıyla meseleye BMDHS'nin 121/2. ve 3. maddeleri çerçevesinde, tam yetkili ada-kaya ayrımı açısından bakarsak, Hakemlik Mahkemesi tespitleri bağlamında yukarıdaki açıklamalardan çıkan sonuç, esas nokta kaybı dışında, deniz seviyesi yükselse bile bugün tam yetkili ada statüsündeki bir yapının yarın da aynı statüyü haiz olacağı yönündedir. Fakat bir kaya (veya tam yetkili bir ada), su altında kalırsa artık esas nokta olarak kabul edilemeyecektir. Zira bu ihtimalde ortada, esas nokta vazifesi icra edecek bir kara parçası kalmayacaktır.

Lakin burada da Oral'ın dikkat çektiği mühendislik ürünü setler vasıtasıyla, mevcut statünün korunmasına yönelik faaliyetlerin geçerliliği meselesi gündeme gelecektir. Bu da Yunanistan'ın hâlihazırda icra ettiği birtakım ıssız adalar üzerindeki iskân faaliyetiyle beraber, Türkiye ile Yunanistan arasında yeni bir uyuşmazlık konusunun doğabileceği anlamına gelmektedir. Üstelik bu husus, Yunanistan tarafından kötüye kullanılmaya oldukça açıktır. Zira Yunanistan hâlihazırda nasıl adalar üzerindeki iskân faaliyetiyle bunların statüsünü yükseltmek ve/veya egemenlik uyuşmazlığı bağlamında sonuçlar elde etmek için Türkiye aleyhine faaliyetler içindeyse¹²⁴ yarın da esas hat ve esas noktaları korumak iddiasıyla bu gibi girişimler yapacaktır. Hatta bu girişimler neticesi öyle bir durum ortaya çıkabilir ki BMDHS'nin 121/3. maddesi bağlamında statü elde etme çabasıyla statü kaybını önleme girişimleri birbirine karışabilir ve içinden çıkılamayan hukuki bir karmaşa yaratılabilir. Böylece zaten son derece karmaşık olan Ege ve Doğu Akdeniz sınırlandırma sorunları, izbarço düğümüne dönüşebilir.

Nitekim Yunan doktrininde bu konuda bazı görüşler de ileri sürülmüştür. Alexopoulos, bir adacık veya kayanın su altında kalma sürecindeyken, bunu su üstünde tutmak amacıyla yapılan faaliyetlerin

¹²⁴ Söz konusu iskân faaliyetlerini egemenlik bağlamı değerlendirilen görüş için bkz: Ali Kurumahmut, "Ege'de Egemenliği Tartışmalı Adalar Sorununun Ortaya Çıkışı", **Ege'de Temel Sorun: Egemenliği Tartışmalı Adalar**, Ali Kurumahmut (Yayına Hazırlayan), Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1998, s. 10-11. Meis, Karaada ve Fener Adası özelinde BMDHS'nin 121/3. maddesi çerçevesinde değerlendiren görüş için bkz: Bayilloğlu, 2019.

uluslararası hukuka uygun olup olmadığını sormuş ve Zürafa Kayası örneğini vermiştir. Yazar, deniz korozyonu ile karşı karşıya bulunan Zürafa Kayası'nı su üstünde tutmak için hemen yakınında bulunan iki kayanın dayanak olarak kullanılabilmesini belirtmiştir.¹²⁵ Bu, konu henüz etkili şekilde gündem değilken yapılan bir tespittir ve mesele- nin ne kadar risk taşıdığı ve boyutlanabileceğinin akademik dü- zeydeki bir göstergesidir. Zira her şeyden önce Zürafa Kayası'nın en önemli yönü, egemenliğinin tartışmalı olmasıdır.¹²⁶ Yine konumu iti- bariyle sınırlandırmada ve BMDHS'nin 121. maddesi çerçevesindeki statüsü de son derece önemlidir.

Henüz deniz seviye yükselmesinin etkili olmadığı bir dönemde, sadece aşınma nedeniyle su altında kalma riski taşıyan adaların varlığı ve Yunanlıların bunu öngörüp gündeme getirmesi, ilerisi için bir uyarıdır. Gerçekten de yukarıda verilen tahminler çerçevesinde deniz seviyelerinin yükselmesiyle daha başka adaların da bu duruma gelebi- leceği ve Yunanistan'ın bunlara dayanarak uluslararası hukuku zorla- yan aşırı iddia ve girişimlerde bulunacağı açıktır. Dolayısıyla Türki- ye'nin şimdiden meseleye en azından teorik düzeyde hazırlanmasında ve konu hakkındaki *opinio juris*ine delalet edecek tutum ve davranış- larına son derece dikkat etmesinde fayda bulunmaktadır.

Tam yetkili ada statüsü ve üzerindeki esas hatlar itibariyle mev- cut durumdaki fiziki gerçeklik, deniz seviyesi yükselmesinden etki- lenmeyeceğine göre, o halde Ege ve Doğu Akdeniz adaları için de bu- günkü değerlendirmeler geçerlidir. Şüphesiz Hakemlik Mahkeme- si'nin bu yorumu neticesi, bir nevi esas hat sabitlemesi de gerçekleş- mektedir. Fakat kaya statüsü kaybı için bunu söylemek bugün için zordur veya en azından bu yapıyı su üstünde tutmak için yapılacak insani faaliyetin kabulüne bağlıdır. Dolayısıyla BMDHS'nin 121/2. ve 3. maddeleri çerçevesinde bugün Ege ve Doğu Akdeniz'deki bir tam

¹²⁵ Aristotelis B. Alexopoulos, "The Legal Regime of Uninhabited Islets and Rocks in International Law: The Case of Greek Seas", **Revue Hellenique de Droit Inter- national**, Vol: 56, 2003, s. 150.

¹²⁶ Egemenlik devrine konu olmadıkları değerlendirilen adalar ve harita için bkz: Ali Kurumahmut-Sertaç Hami Başeren, **Ege'de Gri Bölgeler: Unutul(may)an Türk Adaları**, Türk Tarih Kurumu, 2004, s. 59-60 ve 104 no'lu dipnot ve ek 5.

yetkili bir ada, tamamen su altında kalmadıkça, arazisi küçülse bile kaya statüsüne inmeyecek ve yarın da tam yetkili bir ada sıfatına mazhar olacaktır. Yalnız, tüm bu tespitlerin, Hakemlik Mahkemesi'nin meseleye yaklaşımı çerçevesinde yapıldığını ve halen geçerli olan bir uluslararası hukuk kuralını ifade etmediğini; ayrıca esasen Hakemlik Mahkemesi'nin temel inceleme konusunun da deniz seviyesi yükselmesi olmadığını hatırlatmakta fayda vardır.

Bu hatırlatmadan sonra şu soru mutlaka sorulmalıdır. Peki, bugünkü durum ne zamandır? Bugün müdür, bir yıl sonra mıdır, yoksa dün müdür? Önceki durum için ne zaman esas alınacaktır? Nitekim Oral, zaman sınırlaması meselesini, Hakemlik Mahkemesi'nin analizindeki bir eksiklik olarak vermiştir.¹²⁷ Bu soruyu soran Cogliati-Bantz da *status quo antea* bu aşamada en istikrarlı ve kabul edilebilir çözüm olduğu konusundaki şüpheyi dile getirmiş ve özellikle deniz alanları üzerindeki hak sahipliğini, sahil şeridinden koparmanın ortaya koyacağı sakıncalara vurgu yapmıştır. Yazara göre bu durumda, bizzat denizin kendisi, deniz üzerindeki hakların kaynağı haline gelecektir ve bu da denizin işgal edilemez olduğu için sahiplenemeyeceği yönündeki Grotiusçu yaklaşımı, modern teknolojiyle bertaraf edecektir.¹²⁸ Zira ortada bir kara parçası mevcut olmadan veya eskisi gibi bir ebatta arzi-endam etmeden, gelişen teknolojik vasıtalar sayesinde, eski esas hatlar (belki esas noktalar) ve dış sınırlar muhafaza ve kimi zaman ihya edilecektir. Görüldüğü gibi hukuki açmaz çok boyutludur.

Burada Grotius vurgusunun çağrıştırdığı husus, “uluslararası hukukun babasının” denizlerin doğal durumlar nedeniyle işgal edilemeyeceği için egemenlik konusu olamayacağı yönündeki tespitlerini, “açık denizlerin serbestliği ilkesini” savunmak için ortaya atmış olmasıdır. Bu argüman, çok açık şekilde dini, siyasi, sınıfsal, ticari ve ekonomik zorlamalara dayanmaktadır ki bunda, kendisinin Doğu Hindistan Kumpanyası'nın avukatı olması ve Protestan kimliği temel etken-

¹²⁷ Oral, s. 432.

¹²⁸ Cogliati-Bantz, s. 100.

lerdir.¹²⁹ Bilindiği gibi “açık denizlerin serbestliği ilkesi”, bugün uluslararası hukukun temel ilkelerinden biridir ve uluslararası toplumun gelişiminde yeni bir dönemin şafağını simgeler. Demek ki dini, siyasi, sınıfsal, ticari ve ekonomik etken ve zorlamalar, yeni bir toplumsal dönemi, hukukuyla beraber yaratmıştır. Buna karşılık, doğanın zorlamasının, hukukuyla beraber başka bir toplumsal dönem yaratmayacağı savunmak, pek makul bir bakış açısı olmayabilir. Temel mesele, bu değişime hazırlanmaktır.

SONUÇ

Görüldüğü gibi henüz uluslararası hukukta deniz seviyesi yükselmesine bağlı sorunlara çözüm içeren bir kural bulunmamaktadır. Uluslararası toplumda, mevcut uluslararası hukuk kuralları ve bunların yorumuyla sonuca ulaşmaya yönelik çabalar sarf edildiği gibi yeni kurallar yaratılması yönünde düşünce ve çalışmalar da bulunmaktadır. Gerek mevcudun yorumu gerek yeni kurallara yönelik çabalar, bugün hukuki açıdan ihtiyaca cevap verecek niteliğe ulaşmamıştır. Bunları, ileride gerçekleşecek teşri faaliyetin maddi hazırlık çalışmaları olarak görmek gerekir. Gerçekten de bugün, konuyla ilgili bir uluslararası hukuk kuralı, oluşum süreci içindedir. Uluslararası toplumda bu yönde bir ihtiyaç vardır ve bu ihtiyaca göre zamanla ve tedricen, devletler tarafından mutlaka yeni bir kural yaratılacaktır. Zira uluslararası toplumun deniz seviyesi yükselmesini önleyememesi halinde buna bağlı sorunlara cevap verecek bir kural yaratmaması, uluslararası hukukun bütünlüğünü bozabilecek büyük bir boşluk oluşturacağı gibi devletler arası uyuşmazlıkları tetikleyecektir.

Deniz seviyesi yükselmesinin Ege ve Akdeniz'e ilişkin Türk-Yunan uyuşmazlıklarını etkileyeceği açıktır. Tarafların bu erken aşamada henüz ortaya çıkan başlangıç tutumlarına bakınca şu sonuçlar vurgulanabilir:

¹²⁹ Grotius'un görüşleri ve etkileri hakkında tespitler için bkz: Özman, 2006, s. 24-25.

Yunanistan–GKRY ikilisinin bu konudaki çalışma ve devlet uygulamalarına çekingenlikle yaklaştığı görülmektedir. Söz konusu devletlerin bu tutumlarının altında, BMDHS'nin bir kez delinip, üzerinde örf ve adet hukuku kaynaklı bir gedik açılmasıyla gerisinin geleceği ve lehlerine değerlendirdikleri düzenlemelerden mahrum kalacakları endişesi yatmaktadır.

Türkiye'nin de sınırlandırma hukuku bağlamı açık bir tespiti yoktur. Türkiye'nin daha ziyade kendisiyle ve Türk–Yunan sorunlarıyla ilgisiz olan küçük ada devletleri çerçevesinde meseleye yaklaştığı görülmektedir.

Demek ki Türkiye ve Yunanistan yeni bir uyuşmazlık istememekte ve zaten sonuç ve etkilerini ileride gösterecek olan bu sorunu geleceğe ötelemektedir. Gerçekten de mevcut durumda bile sınırlandırma uyuşmazlıklarını çözemeyen bu iki devletin henüz tam bir kurullaşmanın olmadığı bir ortamda, deniz seviyesi yükselmesine karşılık vermeleri beklenemez. Dolayısıyla her iki devletin de henüz hazır olmamaları nedeniyle beklemede kaldıkları söylenebilir. Fakat her ikisi de er ya da geç gerçekleşmesi kuvvetle muhtemel olan bu fenomene yönelik pozisyon almak zorunda kalacaktır. Özellikle insan eliyle yapılan mühendislik becerisi setlerle mevcut adaları su üzerinde tutma ve BMDHS'nin 121. maddesi anlamında statülerini muhafaza konusu, yeni bir uyuşmazlık yaratmaya adaydır. Egemenlik ve sınırlandırma uyuşmazlıklarına etkisi nedeniyle bu konunun çok fazla tartışma doğuracağı şimdiden söylenebilir.

Yine yakın gelecekte, Türkiye ve Yunanistan'ın bugünkü esas nokta ve esas hatlara dayanarak Ege ve Doğu Akdeniz'de sınırlandırma antlaşmaları yapma ihtimalinde de yüzyılın sonu için öngörülen yükselme senaryolarının gerçekleşmesi, söz konusu antlaşma ve sınırların geçerliliği açısından uyuşmazlık çıkarma potansiyelini içermektedir.

Eldeki çalışma konuya ancak bir giriş nitelik ve hacmindedir. Konunun özellikle pozitif bilimler tarafından teknik değerlendirmelerle incelenmeye devam etmesi ve deniz seviyesinin Türkiye ve Yunanistan

tan'ın (ve aynı zamanda Kıbrıs Adası'nın) hangi sahillerinde ne kadar yükseleceğine ilişkin daha net verilerin ortaya koyulması gerekir. Türkiye, bu verileri esas alarak geleceğe yönelik planlamalar yapmalı, kendi çıkarı açısından en uygun yol veya çözümü belirlemelidir. Akabinde, bu belirlemeye dayanarak, kendi lehine sonuçlar doğuracak bir hukuki strateji geliştirmesi gerekir. Bu hukuki strateji, bugünden başlayıp uzak geleceğe yönelecektir. Söz konusu stratejinin temeli, Türkiye'nin konuya ilişkin tutum ve davranışlarını düzenlemek olacaktır ki Türkiye'nin bugünden itibaren konuyla ilgili tutum ve davranışlarına azami dikkat göstermesi gerekir. Zira bugün sergilenen davranışlar yarın nasıl davranılması gerektiğinin normatif öncülüdür. Dolayısıyla Türkiye'nin ileride Yunanistan'ın icra edeceği muhtemel keyfi ve aşırı uygulamalara yasallık sağlayacak; Yunanistan lehine bir *opinio juris* varlığına delalet edecek tutum ve davranışlardan kaçınması hayati önemi haizdir.

KAYNAKÇA

- Akın, Fatma Nur, “Küresel İklim Değişikliği Hakkında En Çok Merak Edilenler”, **Bilim ve Teknik**, Kasım, 2021, Sayı: 648, s. 27-38.
- Alexopoulos, Aristotelis B., “The Legal Regime of Uninhabited Islets and Rocks in International Law: The Case of Greek Seas”, **Revue Hellenique de Droit International**, Vol: 56, 2003, s. 131-151.
- Bayıllıoğlu, Uğur, **Uluslararası Hukuk Açısından Ege Karasuları Sınırlandırması**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2011.
- Bayıllıoğlu, Uğur, “Güney Çin Denizi Tahkiminde Hakemlik Mahkemesi'nin İnsanlığın Ortak Mirası ve Diğer Devletlerin Deniz Alanlarına Sağladığı Koruma: Ada Statüsünün Sınırlanması”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Sayı: 130, 2017, s. 419-456.
- Bayıllıoğlu, Uğur, “Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 121. Maddesinin Doğu Akdeniz'de Etkisi: Meis, Karaada ve Fener Adası'nın Statüsüne İlişkin Bir Değerlendirme”, **Ankara Hacı Bayram Veli Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: XXIII, Sayı: 2, 2019, s. 186-223.
- Caron, David D., “When Law Makes Climate Changes Worst: Rethinking the Law of Baselines in Light of a Rising Sea Level”, **Ecology Law Quarterly**, Vol: 17, 1990, s. 621-653.

- Caron, David D., "Climate Change, Sea Level Rise and the Coming Uncertainty in Ocean Boundaries: A Proposal to Avoid Conflict", **Maritime Boundary Disputes, Settlement Processes, and the Law of the Sea**, Hong, Seoung-Yong and Van Dyke, Jon M. (eds.), Martinus Nijhoff Publishers, Leiden-Boston, 2009, s. 1-17.
- Cogliati-Bantz, Vincent P., "Sea-level Rise and Coastal States' Maritime Entitlements: A Cautious Approach", **The Journal of Territorial and Maritime Studies**, Vol: 7, No: 1 (Winter/Spring 2020), s. 86-110.
- Gündüz, Aslan, **Milletlerarası Hukuk: Konu Anlatımı, Temel Belgeler, Örnek Kararlar**, Günel, Reşat Volkan (ed.), 6. Baskı, Beta, İstanbul, 2003.
- Jia, Bing Bing, "The Principle of the Domination of the Land over the Sea: A Historical Perspective on the Adaptability of the Law of the Sea to New Challenges", **German Yearbook of International Law**, Vol: 57, 2014, s. 63-93.
- Kaye, Stuart, "The Law of the Sea Convention and Sea Level Rise after the South China Sea Arbitration", **International Law Studies Series. US Naval War College**, Vol: 93, 2017, s. 423-445.
- Kurnaz, M. Levent, "Küresel İklim Krizi", **Bilim ve Teknik**, Kasım, 2021, Sayı: 648, s. 12-23.
- Kurumahmut, Ali, "Ege'de Egemenliği Tartışmalı Adalar Sorununun Ortaya Çıkışı", **Ege'de Temel Sorun: Egemenliği Tartışmalı Adalar**, Kurumahmut, Ali (Yayına Hazırlayan), Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1998, s. 1-32.
- Kurumahmut, Ali-Başeren, Sertaç Hami, **Ege'de Gri Bölgeler: Unutul(may)an Türk Adaları**, Türk Tarih Kurumu, 2004.
- Oral, Nilüfer, "International Law as an Adaptation Measure to Sea-Level Rise and Its Impacts on Islands and Offshore Features", Special Issue: Climate Change and the LOSC" **International Journal of Marine and Coastal Law**, Vol: 34, 2019, s. 415-439.
- Öktem, Emre, **Uluslararası Teamül Hukuku**, Beta, İstanbul, 2013.
- Özman, M. Aydoğan (çev.), **Birleşmiş Milletler Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi**, İstanbul Deniz Ticaret Odası, İstanbul, 1984.
- Özman, Aydoğan, **Deniz Hukuku I: Kaynaklar, Kişiler, Nesnelere, Ulusal Deniz Alanları**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2006.
- Pazarıcı, Hüseyin, **Uluslararası Hukuk Dersleri, I. Kitap**, Gözden Geçirilmiş 9. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2001.

- Sefrioui, Sarra, "Adapting to Sea Level Rise: A Law of the Sea Perspective", Andreone, Gemma (ed.), **The Future of the Law of the Sea, Bridging Gaps Between National, Individual and Common Interests**, Springer Open, 2017, s. 3–22.
- Schofield, Clive–Freestone, David, "Islands Awash Amidst Rising Seas: Sea Level Rise and Insular Status under the Law of the Sea", **The International Journal of Marine and Coastal Law**, Vol: 34, 2019, s. 391–414.
- Verne, Jules, **Denizler Altında Yirmi Bin Fersah**, Berna Günen, (çev.), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019.
- Vidas, Davor, "Sea-Level Rise and International Law: At the Convergence of Two Epochs", **Climate Law**, Vol: 4, 2014, s. 70–84.

Uluslararası Yargı ve Hakemlik Kararları:

- "Case concerning the Temple of Preah Vihear (Cambodia v. Thailand), Merits, Judgment of 15 June 1962: I.C.J. Reports 1962.
- North Sea Continental Shelf, Judgment, I.C.J. Reports 1969.
- Aegean Sea Continental Shelf, Judgment, I.C.J. Reports 1978.
- "Arbitration Tribunal for the Delimitation of the Maritime Boundary between Guinea and Guinea-Bissau Award of 14 February 1985", **International Legal Materials**, Vol: 25, No: 2, 1986, s. 252–305.
- Territorial and Maritime Dispute between Nicaragua and Honduras in the Caribbean Sea (Nicaragua v. Honduras), Judgment, I.C.J. Reports 2007.
- Maritime Delimitation in the Black Sea (Romania v. Ukraine), Judgment, ICJ Reports, 2009.
- In the Matter of the Bay of Bengal Maritime Boundary Arbitration – between – The People's Republic of Bangladesh – and – The Republic of India, Award, 7 July 2014, pcacases.com/web/sendAttach/383, (Erişim tarihi: 23.11.2021).
- PCA Case No: 2013–19, In The Matter Of The South China Sea Arbitration –before – An Arbitral Tribunal Constituted Under Annex VII To The 1982 United Nations Convention On The Law Of The Sea, –between– The Republic Of The Philippines –and– The People's Republic Of China, Award, 12 July 2016, <https://pcacases.com/web/sendAttach/2086>, (Erişim tarihi: 17.12.2021).

Raporlar ve BM Belgeleri

Sea-level rise in relation to international law: First issues paper by Bogdan Aurescu and Nilüfer Oral, Co-Chairs of the Study Group on sea-level rise in relation to international law International Law Commission Seventy-second session Geneva, 27 April–5 June and 6 July–7 August 2020, A/CN.4/740, 28 February 2020, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N20/053/91/PDF/N2005391.pdf?OpenElement>, (Erişim tarihi: 5.10.2021).

International Law Association, Sydney Conference (2018), International Law and Sea Level Rise, https://www.ila-hq.org/images/ILA/DraftReports/DraftReport_SeaLevelRise.pdf, (Erişim tarihi: 19.11.2021).

Report of the International Law Commission on the work of its seventy-second session (2020), International Law Commission Seventy-second session Geneva, 26 April–4 June and 5 July–6 August 2021, A/CN.4/734/Add.1, 3 February 2021, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N21/027/85/PDF/N2102785.pdf?OpenElement>, (Erişim tarihi: 5.10.2021).

A/RES/75/135, <https://undocs.org/en/A/RES/75/135>, (Erişim tarihi: 5.10.2021).

General Assembly, Seventy-third session, Sixth Committee, Summary record of the 23rd meeting, A/C.6/73/SR.23, 14 November 2018, <https://undocs.org/en/A/C.6/73/SR.23>, (Erişim tarihi: 5.10.2021).

General Assembly, Seventy-third session, Sixth Committee, Summary record of the 21st meeting, A/C.6/73/SR.21, 26 November 2018, <https://undocs.org/en/A/C.6/73/SR.21>, (Erişim tarihi: 5.10.2021).

General Assembly, Seventy-third session, Sixth Committee, Summary record of the 22nd meeting, A/C.6/73/SR.22, 3 December 2018, <https://undocs.org/en/A/C.6/73/SR.22>, (Erişim tarihi: 5.10.2021).

General Assembly, Seventy-third session, Sixth Committee, Summary record of the 29th meeting, A/C.6/74/SR.29, 26 November 2019, <https://undocs.org/en/A/C.6/74/SR.29>, (Erişim tarihi: 5.10.2021).

General Assembly, Seventy-third session, Sixth Committee, Summary record of the 28th meeting, A/C.6/74/SR.28, 29 November 2019,

*Deniz Seviyelerinin Yükselmesi ve Esas Hatlar Üzerindeki Etkileri:
Yeni Bir Türk-Yunan Uyuşmazlığına Doğru Mu?*

<https://undocs.org/en/A/C.6/74/SR.28>, (Erişim tarihi:
5.10.2021).

General Assembly, Seventy-third session, Sixth Committee, Summary
record of the 30th meeting, A/C.6/74/SR.30, 9 December 2019,
<https://undocs.org/en/A/C.6/74/SR.30>, (Erişim tarihi:
5.10.2021).

Çevrimiçi Basın:

“İstanbul için kâbus senaryosu: Deniz sahilleri yutacak”,
<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/istanbul-icin-kabus-senar-yosu-deniz-sahilleri-yutacak-41916701>, (Erişim tarihi:
14.10.2021).